

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Дипломна робота

Рівень вищої освіти –другий (магістерський)

Виконала:

*студентка 6 курсу, 631 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»*

Ганоцька Наталя Віталіївна

*Керівник: кандидат педагогічних наук,
асистент Маковійчук О.В.*

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 6 від 22 листопада 2022 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2022

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА	7
1.1. Сутнісна характеристика поняття «естетично-ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу»	7
1.2. Роль декоративно-прикладного мистецтва у формуванні естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу	25
<i>Висновки до розділу 1</i>	38
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА	41
2.1. Критерії, показники та рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу	41
2.2. Діагностика рівнів сформованості у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу	50
2.3. Організаційно-педагогічні умови формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва	58
2.3.1. <i>Активізація естетичного сприймання та розуміння традицій українського народу на засадах інтеграції навчальних предметів у початковій школі</i>	59
2.3.2. <i>Використання системи методів та засобів, орієнтованих на формування естетично-ціннісного ставлення учнів до традицій українського народу</i>	62
2.3.3. <i>Створення предметного середовища розвитку молодшого школяра атрибутами календарно-обрядових свят українського народу</i>	66
<i>Висновки до розділу 2</i>	70
Висновки	72
Список використаних джерел	75
Додатки	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку України, як демократичної європейської держави, однією з найважливіших засад діяльності школи є розуміння та самовираження учнів у сфері культури, що пов'язане з їхньою національною ідентичністю. Важливість означеного підтверджується низкою нормативних документів, серед яких: Закон України “Про освіту”, Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років, концепція “Нова українська школа”, Державний стандарт початкової загальної середньої освіти тощо. У них велика увага приділяється вихованню у школярів любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до України, національних цінностей українського народу, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля. Відродження національної системи освіти актуалізує питання естетичного виховання молодших школярів.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, одним із завдань технологічної освітньої галузі є розвиток у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу в праці, декоративно-прикладному мистецтві; формування самоідентифікації, відчуття належності до високорозвиненої національної культури українців.

Вагома роль у формуванні естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу молодших школярів належить урокам дизайну і технологій, а саме декоративно-прикладному мистецтву, яке має значний освітній потенціал, сприяє розвитку вміння розуміти, цінувати красу й багатство культури України. Це зумовлює необхідність використовувати можливості технік декоративно-прикладного мистецтва в естетичному вихованні молодших школярів.

Стан дослідження проблеми. Проблема формування естетичного ставлення особистості до мистецтва розкрита в працях І. Зязюна, М. Кагана, Н. Крилової, Г. Лабковської, Л. Масол, О. Рудницької, І. Сотської, В. Сухомлинського, Б. Юсова та інших. Ідеї впливу різних видів мистецтва на

особистість школяра стали предметом спеціального дослідження О. Гайдамаки, О. Комаровської, Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, О. Щолокової тощо).

Дослідники Є. Антонович, З. Богатєєва, С. Герасимов, А. Грибовська, О. Доронова, С. Коновець, І. Мужикова, Т. Осьмак, Л. Плазовська, Н. Сакуліна, Л. Сірченко, Л. Скиданова, О. Смірнова, О. Шевнюк та інші переконують, що ознайомлення з творами декоративно-ужиткового мистецтва пробуджує у молодого покоління яскраві образні уявлення про рідну країну, про її історію і розвиток культури, про національний колорит, сприяє їх естетичному вихованню. Це мистецтво відповідає віковим інтересам дітей, збагачує їх художнє сприймання, спонукає до естетичних переживань і творчої діяльності тощо.

Теоретичні та методологічні основи проблеми формування в учнів позитивного естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу описано в працях Г.Ващенка, С.Гончаренка, Л.Гуцан, І.Зязюна, В.Мадзігона, Ю.Мальованого, Н.Ничкало, О.Сухомлинської, О.Савченко, М.Ярмаченка.

Збагачення змісту освітнього процесу досвідом народного виховання та навчання учнів обґрунтовано в наукових працях:

- М. Грушевського, О. Духновича, Я. Коменського П. Куліша, М. Костомарова, М. Максимовича, В. Сухомлинського, П. Чубинського, Д. Яворницького (виховання учнів на традиціях та звичаях українського народу);
- Т.Гонтар, М.Глушко, С.Павлюка, Г.Павлуцького, М.Сумцова, (інтеграція змісту художньої та трудової діяльності учнів з традиційними українськими автентичними діями);
- Т.Байбари, В.Киричок, Л.Масол, М.Лещенко, О.Савченко, В.Сироти, Г.Тарасенко, О.Рудницької, В.Тименка, Т.Шевчука (дидактичні аспекти збагачення змісту навчання національними традиціями й звичаями українського народу);

- І.Богуславської, В.Василенка, В.Вишняківської, В.Прядко (інтеграція змісту декоративно-прикладного мистецтва з календарно-обрядовими святами, традиціями та звичаями).

Актуальність означеної проблеми, її важливість для педагогічної теорії і освітньої практики зумовили вибір теми магістерського дослідження: **«Формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення молодших до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва

Для досягнення мети визначено наступні **завдання**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у науковій літературі, з'ясувати сутність та структуру поняття «естетично-ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу»

2. Розкрити потенціал декоративно-прикладного мистецтва щодо формування у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу.

3. Дослідити рівні сформованості у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу.

4. Теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Об'єкт дослідження – проблема формування в молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Для реалізації мети й розв'язання окреслених завдань було використано наступні **методи дослідження**: – *теоретичні*: для уточнення сутності та поняття «естетично-ціннісне ставлення молодших» - аналіз та синтез психолого-педагогічної літератури; для обґрунтування критеріїв і показників естетичного ставлення молодших школярів, педагогічних умов формування у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва – класифікація, порівняння, узагальнення теоретичних та емпіричних даних; для з'ясування репрезентації вимог щодо сформованості естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу у змісті освіти – аналіз змісту типових освітніх програм початкової школи; – *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, аналіз творчих робіт учнів, діагностичні завдання, констатувальний експеримент для визначення рівнів сформованості у естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що: теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу; визначено критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-творчий, емоційно-ціннісний) з відповідними показниками, описано рівні сформованості естетичного-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу (високий, середній, низький); уточнено сутність поняття «естетично-ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу» та структуру цього феномену.

Практичне значення: одержані результати можуть бути впроваджені в освітню практику обґрунтованих педагогічних умов формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота містить вступ, два розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ДО ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА**

1.1. Сутнісна характеристика поняття «естетично-ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу»

Концепції «Нова українська школа» (2019) одним із найважливіших завдань визначає посилену увагу на естетичного виховання учнів через мистецьку освіту, важливість розвитку почуття прекрасного, формування естетичного смаку, вміння розуміти та цінувати твори мистецтва, традиції українського народу, пам'ятники історії та архітектури, красу і багатство культури України.

Важливість активного залучення молодших школярів до скарбниці української культури, звичаїв, традицій актуалізує завдання формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів у декоративно-прикладній діяльності.

Проблема формування естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу висвітлювалась у дослідженнях філософів, психологів, педагогів. Естетично-ціннісне ставлення як педагогічне явище являє собою складну систему взаємопов'язаних елементів.

Провідною категорією філософії, психології та педагогіки є поняття «ставлення», що характеризує включення людини в соціальне середовище,.

Поняття «ставлення» описується різних значеннях. Так, академічний тлумачний словник української мови визначає «ставлення», як «той або інший характер поведінки з ким-, чим-небудь» (Академічний тлумачний словник української мови, 2019).

Філософський енциклопедичний словник категорію «ставлення» розглядає як таку, що «дає змогу охарактеризувати відношення «людина – світ» у їх поєднанні та взаємодії; вказує на те, що ставлення має ієрархічну структуру, важко діагностується, а його зовнішніми проявами є вербальні реакції та поведінка» (Матюхіна, О. С., 2004).

Л. Аристова стверджував, що, «по-перше, ставлення закріплює та розкриває зв'язок, який існує між предметами, процесами, людьми і природою, людиною й соціальним середовищем. Поняття «ставлення» має ті ж ознаки, що і зв'язок, залежність; по-друге, поняття «ставлення» розкривається як вираз особистісної та колективної позиції до явищ природи і соціального життя. Річ, предмет, люди – все це може стати об'єктом ставлень. Ним виділяються три види ставлень: позитивне, негативне, нейтральне» (Л. Аристова, 2008).

В. Григоренко визначає, що «ставлення особистості, реалізуючись у діях, відображають систему її зав'язків із об'єктивним світом, набувають стійкості, виразності, значущості стають характерними для особистості, визначають її вчинки й переживання» (Григоренко, 2017).

В. Шинкарук розуміє поняття «ставлення «як зв'язок, що виникає між предметом і суб'єктом у процесі діяльності і характеризує значення першого для другого» (Шинкарук, 2002).

Отже, з позиції філософського тлумачення «ставлення» – це філософська категорія, яка описує вид зв'язку речей або властивостей, що характеризується сторонами взаємозв'язку та, в свою чергу, визначає їх сама.

Ставлення розкривають позицію особистості до навколишнього світу і до самого себе, що зумовлює певний характер поведінки відносно кого-небудь (чого-небудь). Прояв ставлення пов'язаний з емоційними переживаннями.

В. Бутенко тлумачить поняття ставлення як – «систему потреб і прагнень, яка є рушійною силою розвитку якісно нових психічних якостей та формує спрямованість особистості» (Бутенко В., 1992).

Науковець С. Замашна розкриває основні аспекти феномену «ставлення», що розуміється як «як зв'язок; ставлення – як оцінка і взаємовідносини – як обмін» (Замашна С., 2005).

Тимофієнко Ю., описує «ставлення» як «наслідок потреб особистості, які спонукають до діяльності» (Тимофієнко Ю. 2000).

Ставлення – це суб'єктивна сторона віддзеркалення дійсності, результат людської взаємодії з навколишнім світом. Розуміння та усвідомлення своїх ставлень до навколишнього світу породжують певні почуття та емоції, що впливають на розвиток спрямованості особистості та стимулюють її діяльність.

Скрипченко О. конкретизує, що ставлення – «це позиція особистості до навколишнього і до самої себе, що зумовлює певний характер її поведінки стосовно кого-небудь (чого-небудь). Прояви ставлення пов'язані з емоційними переживаннями» (Скрипченко О., 2001).

На думку І. Беха, «переживання людиною свого ставлення до того, що вона пізнає і робить – це емоції» (Бех І. Д., 2017).

Т. Андрющенко описує зазначене поняття, як «складне новоутворення особистості, у якому в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні, мотиваційні і вольові процеси» (Андрющенко, 2007).

Зазначимо, що формування ставлення базується на всесторонній оцінці об'єкта: його ознак, якостей, ролі змісту та значення. Ставлення варто розглядати як процес, в якому безперервно існує зв'язок між об'єктом і суб'єктом відносини. Саме по каналах емоційного зв'язку ми можемо отримати знання про об'єкт та визначити значимість даного об'єкта для себе. Вже сформоване раніше ставлення до об'єкта у зв'язку з новою емоційною оцінкою, може бути перебудованим та наповненим новими відомостями. Ставлення з точки зору позиції є мінливим, ситуативним, воно може змінюватися під впливом інших, нових факторів. Таким чином, ставлення розглядається, як психічна якість особистості. Саме тому ставлення відноситься до самостійної категорії класу психологічних понять та позначається як «соціальне, суб'єктивно-об'єктивне, цілісне, ідеальне, внутрішньо особистісне,

загальнолюдське, оцінювальне й свідомо вибіркоче явище» (Психологічний словник).

Психологами описано різноманітні властивості ставлень. Так, С. Рубінштейн описував ставлення як «спрямованість особистості, як перехід мотивів, що породжені збігом обставин, у стійкі особистісні спонуки» (Скрипченко, О. В., 2001). В. Водзинська – як «ціннісну орієнтацію чи систему ціннісних орієнтацій» (Скрипченко, О. В., 2001). А. Люблінська – як «сплав почуттів, знань, переживань та практичного досвіду» (Скрипченко, О. В., 2001).

Науковець В. М'ясищев, визначаючи сутність категорії ставлення, пояснює «природу суб'єктивного в структурі особистості, розкриває соціально-психологічний зміст зв'язків особистості із середовищем, простежує взаємодію мотиваційних компонентів психіки у їх внутрішній єдності» (Максименко, С. З., 2000). Поняття «ставлення» ченій розглядає як «об'єктивований принцип активності особистості» (Максименко, С. З., 2000). Суб'єктивне ставлення є концентрацією мотиваційного утворень особистості та впливу середовища, суспільної дійсності. На думку В. М'ясищева, «психологія ставлення особистості у розвинутому вигляді є цілісною системою індивідуальних, вибіркових, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності» (Максименко, С. З., 2000).

Учений вважає, що «ставлення пов'язують людину з усіма сторонами навколишнього світу, але при всьому їх різноманітті можна встановити три її основні категорії: 1) явища природи або світ речей, 2) люди і суспільні явища, 3) сам суб'єкт-особистість» (Максименко, С. З., 2000).

Отже, з психологічної точки зору, ставлення описується, як психічна якість особистості, що як категорія належить до самостійного класу психологічних понять та розкривається як соціальне, цілісне, ідеальне, суб'єктивно-об'єктивне, внутрішньо особистісне, загальнолюдське, оцінювальне й свідомо вибіркоче явище.

Філософські джерела виокремлюють сім видів ставлень «людина – світ», зокрема практичне; пізнавальне (наукове, теоретичне); релігійне; моральне; правове; політичне; естетичне.

У категорії естетичне, (з точки зору естетики), закладено фундаментальні ідеї: «1) про діалектичну єдність універсального розвитку людської діяльності й творчості за законами краси; 2) про взаємозв'язок розвитку виробничих сил людства з розвитком багатства людської природи як самоцілі; 3) про взаємозалежність розвитку індивіда, а отже, і його духовного світу та універсального, практичного ставлення до дійсності; 4) про особливості творчої праці в умовах «царства необхідності» і «царства свободи»» (Левчук, 2010).

Окреслене розуміння сутності поняття «естетичний» дає змогу по-новому поглянути і знайти вирішення теоретичних питань, таких, як сутність творчості, природа творчих здібностей, походження мистецтва та його зв'язок із продуктивною працею, ставленням до мистецтва, навколишнього світу та його соціальні функції.

В.Мовчан наголошує, що «естетичне – це єдність природного і суспільного, матеріально-речового і соціального-духовного, об'єктивного і суб'єктивного, тобто щось третє» (В.Мовчан, 2005).

Сучасна філософія вивчає естетичне ставлення як духовний феномен, що сприяє гармонійній єдності зовнішнього світу, культури та сокровенного світу особистості. Це дає підстави розглядати описаний вид відносин як універсальний спосіб взаємодії людини з навколишнім світом, задля розвитку своїх особистісних якостей та успішної самореалізації.

Процес формування естетичного ставлення особистості сприяє її гармонізації, набуття здатності вибудовувати розрізнені події, факти, явища та їх оцінки в цілісну систему понять та художніх образів, тобто естетичну картину світу.

Естетичне ставлення – «філософська категорія для позначення об'єктивного соціального явища, що представляє собою духовний взаємозв'язок людини з дійсністю» (Шинкарук, 2002).

Міждисциплінарний аналіз поняття «естетичне ставлення» поглиблює уявлення про сутність і зміст естетичного ставлення молодших школярів в педагогічній теорії. Людина з розвиненим естетичним ставленням володіє особливим типом узагальнення – естетичним, який будується на основі емоційно-оцінних ставлення, що виникає у зв'язку зі сприйняттям їх конкретного чуттєвого вигляду.

У сучасних педагогічних дослідженнях, актуалізувалися розробки, формування у школярів естетично-ціннісного ставлення до держави, суспільства, традицій, людей, себе, природи, мистецтва, праці. В останні роки посилюється інтерес вчених до проблеми формування ставлення дітей до навколишнього світу.

У ході аналізу питання естетичного виховання провідні науковці вітчизняної педагогічної науки (В. Бутенко, Д. Джола, А. Щербо, Г. Шевченко та ін.) основним фактором естетичного розвитку особистості визначають формування естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, яке здійснюється через: пізнання в ході естетичного сприйняття естетичної цінності предмета, явища; оцінювання в процесі естетичного судження предмета, або явища; розвиток естетичних смаків та ідеалів; виявлення в ході практично-творчої діяльності емоційно-почуттєвої реакції щодо цінності предмета, явища та естетичних потреб.

Осмислення поняття естетично-ціннісного ставлення особистості до діяльності можливе з позиції наукового підходу сучасних науковців, які визначають його:

- практично-духовним ставленням людини до специфічних природних, соціальних і культурних цінностей;
- духовно-практичним ставленням людини до дійсності, до навколишньої природи і суспільного життя, яке відображає емоційно-почуттєве переживання;
- духовним зв'язком суб'єкта з об'єктом, що ґрунтується на інтересі до об'єкта, а також залежить від багатства природних і соціальних якостей об'єкта та розвиненості естетичних потреб суб'єкта.

Поняття «*цінність*» поєднується з поняттям «*оцінка*», яка характеризує різні аспекти об'єктно-суб'єктного ставлення особистості до дійсності.

І. Зязюн стверджує, що «формування естетичного ставлення людини до дійсності це є «естетичне виховання», за допомогою якого виробляється орієнтація особистості в світі естетичних цінностей і одночасно – здатність людини до естетичного сприймання і переживання, естетичний смак і ідеал, здатність до творчості за законами краси, до створення естетичних цінностей у мистецтві, праці й побуті, вчинках і поведінці» (Зязюн І., 1997).

Л. Масол визначає естетичне ставлення як «цілісне, духовне, універсальне – важлива ланка художньої свідомості й художньої творчості, навіть більш того: поза ним будь-яка діяльність у царині мистецтва просто не можлива» (Масол, 2006).

Естетичне ставлення особистості розглядається у площині її діяльності. Естетичне ставлення молодших школярів до традицій українського народу у декоративно-прикладній діяльності може виступати:

- *емоційно позитивним* (здійснюється через емоційні процеси (стани, реакції) та почуття, що спрямовані на традиції й звичаї);
- *ціннісним* (ґрунтується на оцінці суб'єктом значущих традицій та звичаїв);
- *діяльнісне* (основою є ціннісне ставлення особистості, що підкріплене дією).

В контексті нашого дослідження ми маємо справу з інтегральним ставленням особистості, в яких зазначені напрями поєднуються (Психологія особистості, 2001).

В. Григоренко зауважує, що «естетично-ціннісне ставлення – це позиція, яка проявляється в естетичних почуттях, емоціях, судженнях, власних оцінках, що є результатом задоволення утилітарних і духовних потреб та пробуджує дитяче бажання відтворити сприйняте у сфері мистецтва в різних видах власної художньо-творчої діяльності» (Григоренко В., 2017).

Формування особистості відбувається через опанування нею елементів матеріальної та духовної культури. В контексті сучасної освітньої парадигми особливо актуальною є виступає питання *формування в учнів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу*, які несуть інформацію про матеріальну і духовну культуру етносу.

Поняття *«традиція»* дослідниця Л. Гуцан визначає, як «систему духовних, економічних та екологічних складників організації життєдіяльності певних людей, яка, незважаючи на мінливість у часі та просторі досвіду та знань, забезпечує їх стійкість та багатоманітність» (Гуцан Л., 2005).

Виховний потенціал народних традицій реалізується через звичаї, обряди, ритуали і свята. Традиція виступає як загальне родове поняття, а звичай, обряд, ритуал, свято визначаються як видові і складові категорії поняття «традиція».

Звичаєм характеризують загальноприйнятий спосіб дій, порядок, норму поведінки, визнані, звичні, ввійшли в ужиток. Відтворення та закріплення усталених способів й форм діяльності людини є головною метою звичаїв, де характер трудових дій повторюється однотипно і циклічно. Звичай не має естетичного спрямування, що суттєво відрізняє його від обряду.

Ритуалом визначають «демонстрацію форм, яка уособлює не стільки зміст трудових дій, скільки ставлення до них» (Гуцан Л., 2005). Ритуали з традиційних звичаїв активізуються традиційними народними святами.

Свято та обряди є самостійними засобами передачі суспільного досвіду. Свято характеризується варіативністю та включає в себе обряд, який проводиться в суворому ритуальному дійстві.

Важливим для виховання естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу є положення народної педагогіки українців.

Український просвітитель Григорій Сковорода та його ідея «сродної» праці до сьогодні є методологічною основою трудової етнопедагогіки та базою для розробок особистісно-орієнтованих технологій виховання молодших

Педагог стверджував, що «наближені до художнього типу молодші школярі повинні мати «сродною» працею художньо-трудова діяльність з елементами української традиційності і звичаєвості, яка втілюється у змісті, формах та методах виховного впливу на учнів шляхом змістового наповнення програм та предметно розвивального середовища їх розвитку» (Сковорода Г., 1973).

Іншим теоретичним джерелом художньо-трудої етнопедагогіки у початковій школі є праці О. Духновича, в яких він підтримує народну традицію особливої поваги до простого трудівника, людини працюючої, морально чистої і правдивої (Духнович О., 1967).

Важливим теоретичним джерелом, яке описує сутність української національної системи виховання та шляхи її розвитку в нових історичних умовах є праці українського педагога Григорія Ващенка.

Важливими для трудової етнопедагогіки в початковій школі, які педагог виокремлює, є «положення про гармонійне виховання трьох сфер духовного життя особистості: розуму, почуттів і волі» (Ващенко Г., 1994).

На думку Г.Ващенка, «успішне функціонування виховної системи української національної школи можливе лише у тісному взаємозв'язку шкільних і родинних традицій, які б органічно пов'язувалися з народознавчими календарними святами» (Ващенко, 1994).

Працю, доступну для дітей, К. Ушинський розглядав як гру. До того ж відомий педагог стверджував: «не можна, власне, з'ясувати, де починається заняття і де закінчується гра. Копання грядок, садіння квітів, шиття сукні ляльці, плетення кошика, малювання, столярна робота - стільки ж ігри, скільки ж і серйозні заняття» (Ушинський К., 1983). Однією з головних ідей педагогічної спадщини К. Ушинського є виховання особистості на традиціях і звичаях свого народу.

Особливий вплив на освітню епоху мали й продовжують мати виховні ідеї Василя Сухомлинського, які пов'язані з природою та працею, трудовими традиціями й звичаями.

Національний компонент у виховній системі В. Сухомлинського втілювався у технології розвивального навчання «Школи радості». У цій школі серед педагогічних засобів впливу на учнів були: «жива природа, як ефективне середовище для розвитку мислення і мовлення; казковий світ, як засіб розвитку міфологічного, специфічно-вікового, художньо-образного сприймання довкілля; праця, як засіб вольового розвитку особистості; предмети художнього-прикладного циклу, як засоби естетичного розвитку» (Сухомлинський В., 1977).

На думку О. Сухомлинської, «кожен народ має специфічну, базову структуру характеру, що передається через виховання дітей від покоління до покоління, саме тому етнопедагогіка повинна стати основою системи виховання дітей» (Сухомлинська О., 1994).

Формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу – це, у широкому значенні, формування їх естетично-ціннісного ставлення до території, на якій вони проживають (довкілля, оточуючого середовища). В естетично-ціннісному ставленні особистості до середовища виділяють типи об'єктів:

- естетичне ставлення до природних об'єктів та явищ (пов'язане з духовною діяльністю учнів);
- естетичне ставлення до продуктів (предметних форм) цілеспрямованої діяльності учнів (сприяє їхній утилітарній важливості, але не зводиться лише до утилітарності).

Виховання естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до української трудової традиційності, обрядовості і звичаєвості може набути особистісно-орієнтованого спрямування, що забезпечуватиме повноцінне спілкування учнів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Системі виховання молодших школярів цілісності надає народна звичаєвість. С. Килимник, звичаєвість визначає як «знакову систему формування цілісної картини світу, позитивного ставлення до таких традицій і

звичаїв, які спрямовані на збереження і відтворення природного рукотворного довкілля» (Килимник С., 1994).

Народну звичаєвість, у формуванні естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українців, розглядають як дидактичну систему емпіричного досвіду.

Народними звичаями регулювалося позитивне ставлення учнів до національних цінностей та до трудової культури в цілому. В сучасних умовах звичаєвість може бути дієвим засобом етнопедагогічного впливу на школярів. «Звичаєва народна дидактика» може реалізуватись, опосередковано, через дитячий фольклор: забави, ігри. Впродовж віків вона виявлялась ефективною для виховання естетичного ставлення школярів до традицій українського народу, забезпечувала спадкоємність у оволодінні трудовими вміннями, майстерністю, виробничими технологіями.

Народна звичаєвість вивчається в межах трудової діяльності людини. Поняття про звичаєвість висвітлене різноаспектно в психолого-педагогічній, філософській, етнографічній літературі. У загальному контексті «звичаї» розуміють як «сукупність усталених, доцільних поведінкових стереотипів у процесі традиційної трудової діяльності» (Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів, 2005). За іншим тлумаченням – «це знакова система формування цілісної картини світу через сприйняття і розуміння архетипів - уявлень про світобудову» (Шевнюк О., 2013).

Уявлення про цілісну модель світобудови подавалось у формі свят і обрядів календарного циклу, методом поліфункціонального, багатоканального впливу на особистість засобами звичаєвої символіки: словесної, кольорово-графічної, предметно-пластичної.

За формулюванням В. Сапіги, «традицією є те, що передається від покоління до покоління як загальноприйняте, загальнообов'язкове, перевірене досвідом попередніх поколінь, визнане необхідним для забезпечення подальшого існування й розвитку індивіду, колективу, держави, суспільства» (Сапіга В., 1993). А звичай науковець розглядає як «загальноприйнятий

порядок, спосіб дій, загальноприйнята норма поведінки, те, що стало звичним, засвоєним, визнаним, що ввійшло в ужиток» (Сапіга В., 1993).

На думку Дроб'язко П., «метою традиції є закріплення і відтворення в нових поколіннях усталених способів життєдіяльності, типів мислення і поведінки» (Дроб'язко П., 1997).

Н. Ганнусенко визначає, що «сила народного виховання полягає у поєднанні впливу на розум, свідомість і почуття, і це забезпечує необхідну підготовку підростаючого покоління до праці» (Ганнусенко Н., 2004).

Ставлення до традицій та звичаїв українського народу може виражатися в емоційних та поведінкових діях школярів, які пов'язані з їх підтриманням, чи навпаки. Естетично-ціннісне ставлення до традицій та звичаїв – це їх сповідування, виконання, що виражається в зовнішньому (поведінковому) компоненті позитивного ставлення.

Мета звичаю полягає у відтворенні та закріпленні усталених способів і форм трудової діяльності, при цьому регулюючи взаємовідносини між учасниками діяльності. У звичаях характер трудових дій не несе естетичного значення, що суттєво відрізняє його від обряду. В обрядах календарних свят, навпаки, увесь комплекс трудових дій оформляється художньо. Обрядові дії при цьому набувають естетичного спрямування. За допомогою символів та символічних дій через обряди передаються та закріплюються традиції українців зразки їх життєдіяльності. Це пробуджує певні почуття, настрої та переживання учасників обрядових дійств, а, отже, має вплив на формування естетично-ціннісного ставлення до соціально значущого досвіду.

Важливим для формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу є взаємозв'язок змісту предметно-перетворювальної діяльності учнів з традиційними автентичними дійствами.

Так, наприклад: український дослідник В. Сапіга пропонує систему автентичних дійств у єдності з народознавством та предметно-перетворювальною діяльністю школярів: *«календарні звичаї та обряди (Різдво, Новий рік, колядування, щедрювання, водіння Кози, посівання), елементи*

обслуговуючої праці у Святий вечір (прибирання столу, приготування певної кількості страв, запрошення на вечерю Мороза, ворожіння про погоду на цілий рік та про майбутній урожай), *участь у святкуванні зустрічі весни* (Великдень, свято зав'язування плоду, Зелений Юрій); *пастуші свята та обряди*, як засоби виховання позитивного ставлення молоді до традиційного виду трудової діяльності (тваринництва); *обжинки і зажинки*, як засоби виховання позитивного ставлення учнів до сільськогосподарської праці хлібороба; *забави осіннього циклу* як форма підготовки юнаків і дівчат до праці у колективі; *сімейно-побутова обрядовість* як засіб передачі дорослими усталених трудових традицій дітям; *праця - гра з народних ремесел, декоративно-прикладного мистецтва*, як ефективний засіб формування естетично-ціннісного ставлення до традицій і звичаїв українців» (Сапіга В., 1993).

Календарна обрядовість українців вважається *аграрно-магічною*, що пов'язана із вшануванням сонця, предків, рослинності. З трудовою діяльністю українців і магічними обрядами переплітається орнаментування предметів. Орнамент, за визначенням С. Килимник, «являє собою узор, який у ритмічному повторі наноситься на виріб і є його структурною основою» (Килимник С., 1994).

Саме орнамент надає календарній обрядовості українців декоративності, якісної особливості творів мистецтва, що обумовлює їх композиційно-стилістичну і колористичну будову. Орнаменти стилізують предмет, через символічні знаки надають йому символічного образу. Цими знаками є сонце, квіти, роги барана, птахи, тощо. Вони виступають декоративними символами в життєдіяльності людини.

Як зазначав К. Ілвін «трудові традиції і звичаї обов'язково супроводжувалися художнім оформленням з використанням орнаментальної символіки українців, де орнаментовані символічними знаками предмети є художніми обставинами життєдіяльності людини й утилітарною етнографією народу» (Ілвін К, 1992).

Вчителю важливо знати значення мистецьких символів, з якими учні знайомляться у процесі декоративно-прикладної діяльності. Включена до змісту технологічної освіти молодших школярів орнаментальна символіка є важливим педагогічним засобом виховання у них естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу.

Системотворчим компонентом традицій українського народу є зміст. У своєму науковому дослідженні Л. Гуцан (2005) визначає розподіл змісту українських традицій за видами та виділяє їх змістовне наповнення (таблиця 1.1.).

З-поміж традиційних напрямів декоративно-прикладної діяльності, мистецтво народної іграшки виділяють як пріоритетне для формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу.

Узагальнення підходів до визначення поняття *«естетично-ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу»* у межах нашого дослідження дозволило нам сформулювати його як багатогранну динамічну позицію, яка дає можливість виявляти інтелектуально-ціннісне ставлення до змісту традицій та звичаїв українського народу та проявляти художнє оформлення і образне відтворення явищ та предметів оточуючого довкілля на автентичній основі в процесі декоративно-прикладної діяльності.

У працях багатьох дослідників виявлений широкий спектр *компонентів естетичного ставлення*, що спонукало їх до пошуку способів його упорядкування та систематизації.

Структура естетичного ставлення охоплює естетичне сприйняття, почуття, оцінки, потреби, судження, смаки й ідеали.

У роботі В. Білана, структура естетичного ставлення охоплює *«емоційний (яскраво виражені естетичні переживання, почуття, реакції), пізнавальний (естетичні сприйняття, судження, уява), ціннісний (естетичні оцінки, смаки,*

Таблиця 1.1.

Зміст традицій українців за видами діяльності

Види діяльності	Змістове наповнення діяльності
<i>Сільськогосподарська діяльність</i>	<ul style="list-style-type: none"> - городництво та уявлення про животворний колообіг, що забезпечує продуктами харчування; - медитаційні операції у процесі підготовки плоду до проростання, садіння, засівання і збирання врожаю; вірування, прикмети, психолого-технологічні приписи у тваринницькій практиці; - творчість у бджолярстві, мисливстві, рибальстві та інших традиційних промислах, характерних для національної психології
<i>Народні ремесла</i>	<ul style="list-style-type: none"> - поєднання у народних ремеслах вжиткових та естетичних потреб; - виробнича діяльність на засадах краси і доцільності (художнє шитво, плетіння з лози, соломки тощо).
<i>Традиційна інженерія</i>	<ul style="list-style-type: none"> - втілення в інженерних спорудах і конструкціях психологічних рис людини, світоглядних уявлень (вітряки, млини, криниці, транспортні засоби, чайки козаків тощо).
<i>Народні архітектури:</i>	<ul style="list-style-type: none"> - народна архітектура і творче відображення в ній просторово об'єктних рішень організація домашнього побуту на засадах краси і доцільності; - світоглядні основи інтер'єру, екстер'єру хати, обійстя; - культова архітектура як вершина філософсько-психологічного вираження духовного світу людини.
<i>Народне мистецтво</i>	<ul style="list-style-type: none"> - зразки художніх технік декоративно-вжиткового напрямку (писанкарство, вишивка, різьблення, художня ковка тощо); - художній розпис предметів домашнього вжитку (хати, печі), домашнього начиння

норми, ідеали) та формоутворювальний (естетичні мотиви, потреби, інтереси й настанови та способи їх задоволення в діяльності) складники» (Білан, 2015).

Основними структурними компонентами естетичного ставлення в роботі Л. Аристової є: «естетичне сприймання, естетичні емоції, естетичні почуття, естетичний інтерес, естетичні потреби, естетичні судження, естетична оцінка, асоціативність, а також художньо-естетична діяльність» (Аристова, 2008).

О. Горбатова визначає таку структуру естетичного ставлення, що складає «емоційний компонент (естетичні емоції, почуття, переживання і т.д.), який виражає емоційно чуттєве освоєння навколишнього світу; гносеологічний компонент (естетичне сприйняття, естетичні судження і подання), що забезпечує естетичне пізнання світу; ціннісний (естетичні оцінки, естетичні мотиви, потреби); діяльнісний компонент, що представляє різного роду естетичні діяння, які виступають продуктивним результатом естетичного освоєння навколишнього світу» (Горбатова, 2011)

На особливу увагу заслуговує компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей І. Беха. Вчений зазначає, «що «переосмислення феномена «виховання» в сучасній соціокультурній ситуації вимагає розроблення технологічних інноваційних засобів свідомого оволодіння зростаючою особистістю духовною цінністю як серцевиною виховного процесу» (Бех І., 2017).

Представлена копонентно-процесуальна ґрунтується на емоції бажання та охоплює наступні компоненти: «когнітивний (усвідомлення вихованцем змісту і значення певної духовної цінності як основи своїх позитивних вражень); емоційно-ціннісний компонент (осмислення та об'єднання емоції бажання вихованця з певною духовною цінністю); компонент довільного імпульсу (здійснення вихованцем духовно орієнтованого вчинку); поведінково-практичний (готовність вихованця до втілення привласненої духовної цінності на практиці); самоціннісний – як практичний супровід поведінково-

практичного компоненту (якісне ставлення вихованця до самого себе) (Бех І. Д., 2017).

Аналіз наукових праць з проблеми дослідження дозволив визначити структурні компоненти естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу, що взаємопов'язані та взаємозумовлені: *мотиваційний; когнітивний (пізнавальний); творчо-діяльнісний; емоційно-ціннісний.*

За визначенням О. Рудницької когнітивній (пізнавальній) компонент є «результатом пізнання дійсності, законів розвитку природи, суспільства й мислення, містять поняття і терміни, факти повсякденного буття, наукової теорії, прийняті у суспільстві норми ставлення до різних явищ життя тощо» (Рудницька О., 2005).

«Пізнати» зі давньоєврейської тлумачиться, як «тісно злитися», «об'єднатися» з тим, що пізнається» (Бех І. Д., 2017), тобто пізнання – це не лише розуміння, але й певне емоційне ставлення до цього злиття. В даному випадку емоція виконує функцію об'єднання, а отже виникатимуть здивування, захоплення, емоції бажання осмислення та пізнання.

Емоційно-ціннісний компонент, стверджує Л. Король «проявляється в процесі міжособистісної взаємодії, передбачає емоційну оцінку об'єкта, прояв почуття симпатії або антипатії» (Король Л., 2010, с. 21). «Емоцією називають переживання людиною свого ставлення до того, що вона пізнає і робить...Емоція бажання – це прагнення (поривання) досягти, мати, володіти чимось, вибірково контактувати зі світом людей і світом речей» (Бех І. Д., 2017, с. 10). Ґрунтуючись на попередніх знаннях про сутність емоцій, а особливо емоції бажання, можна розвинути емоційно-ціннісну діяльність молодших школярів, в основі якої є зміст когнітивного компоненту.

Мотиваційний компонент є одним з основних компонентів в структурі діяльності людини. Під впливом конкретних мотивів та спонукань здійснюється будь-яка діяльність людини. Вони є рушіями діяльності особистості та спрямовують її на демонстрування рішучості до дії й

відповідного наміру до подолання. Саме мотивація спонукає особистість до творчої активності і забезпечується взаємодією інтересів, мотивів, потягів прагнень.

Важливими складовими будь-якого процесу є діяльнісний та практичний компоненти. Взаємодія цих двох складових передбачає спрямування на здобуття досвіду, пов'язаного із творчою діяльністю та готовністю до самовираження.

Когнітивний компонент естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу передбачає наявність у молодших школярів теоретичної обізнаності у царині декоративно-прикладного мистецтва, уявлень та суджень, необхідних для відображення естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва; емоційний компонент описує здатність молодших школярів емоційно реагувати на відомості про традиційність і звичаєвість українців, на художні цінності та розглядає здатність до емоційного відгуку та ціннісного ставлення до творів декоративно-прикладного мистецтва.

Мотиваційний компонент естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу, виявляється через індивідуальні уподобання молодших школярів у сфері декоративно-прикладного мистецтва, що характеризує спрямованість інтересів молодших школярів на сферу мистецтва, як форму відображення традицій і звичаїв українців та прагнення до естетичного перетворення предметів навколишньої дійсності.

Діяльнісний компонент характеризує сформованість у молодших школярів здатності до самовираження у сфері декоративно-прикладного мистецтва та прояву естетичного ставлення до традицій українського народу у творчій предметно-перетворювальній діяльності засобами мистецтва, практична підготовленість молодших школярів з декоративно-прикладного мистецтва для відтворення власного естетичного бачення.

Отже, формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу особливо актуальна і своєчасна проблема педагогічної науки і практики.

Вивчення питання формування естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу підтвердило, його важливість для людства в усі часи. Наприклад казки, пісні бувають описами сонця ясного, літа красного, лісів дрімучих, степів неоглядних, сили молодецької, вроди дівочої. Розуміння прекрасного, що складалося під впливом природи, виражалося в ремеслах, селянському побуті, у декоративно-прикладному мистецтві – національних костюмах, орнаментах, вишивках, у яких використовувались яскравий колорит квітів, мотиви рідної природи.

В контексті нашого дослідження опишемо важливість декоративно-прикладного мистецтва, потенціал якого є ефективним у формуванні естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу.

1.2. Роль декоративно-прикладного мистецтва у формуванні естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу

Проблема формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу є особливо актуальною в контексті технологічної початкової освіти.

Інтегрований курс «Дизайн і технології», який реалізовує концепцію культурологічного змісту технологічної освіти, є пріоритетним для виховання учнів на основі традицій українців, оскільки одним із його завдань виокремлено сприяння *розвитку естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу в праці, декоративно-прикладному мистецтві.*

Змістова лінія «Інформаційно-комунікаційне середовище» технологічної освітньої галузі звертає увагу молодших школярів на пізнання основ декоративно-прикладного мистецтва протягом усіх класів початкової освіти, зокрема це: «аналіз функціональної і естетичної цінності його взірців, кольорової гами, видів орнаментів, матеріалів, технік виготовлення, їх

копіювання учнями в предметно-перетворювальній діяльності сприяє формуванню самоідентифікації, відчуття належності до високорозвиненої національної культури українців, розвитку естетично-ціннісного ставлення до навколишнього середовища» (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Отже, відповідно завдань технологічної початкової освіти, для формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу унікальні можливості має народне *декоративно-прикладне мистецтво*, адже воно є невичерпним джерелом культури українського народу.

Науковці України Є. Антонович, В. Вдовченко, Л. Волинець, В. Жлудько, Т. Носаченко, С. Свид, В. Сирота, В. Тименко вважають декоративно-прикладне мистецтво, трудові традиції і звичаї українського народу джерелом розвитку української дизайн-освіти.

Завдяки декоративно-прикладному мистецтву, яке є віковічною скарбницею духовних та моральних здобутків народу і відображає стиль різних епох, регіонів, зберігає багаті традиції, пізнаються історія, світогляд, якості наших предків, формуються основи культурно-духовного багатства українського народу. Формування естетично-ціннісного у процесі залучення дітей до культурної спадщини свого народу через різноманітні види мистецтва висвітлено у працях вчених минулого О. Духновича, Г. Ващенка, С. Русової, К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка.

«Мистецтво – величезна сила, здатна пробуджувати почуття гордості за людину. Треба, щоб це почуття пробуджувалося й міцніло у зв'язку з патріотичними ідеями, суть яких розкривається в художніх образах» (Сухомлинський В.О., 1977). Декоративно-прикладне мистецтво має великі потенційні можливості у формуванні естетичних смаків молодших школярів, духовному, моральному, патріотичному вихованні молоді. Твори декоративно-прикладного мистецтва є тим духовним середовищем, у якому формуються моральні цінності, світогляд, естетичні ідеали, патріотичні і трудові якості особистості.

Декоративно-прикладне мистецтво є соціальним надбанням української нації, в якому відображені традиції, художні та моральні цінності, історія держави та народу.

Поєднуючи у собі естетичну та практичну функції, прикладне мистецтво є тим осередком матеріальної та духовної культури українського народу, яке необхідне для найповнішого розкриття і розвитку здібностей дітей, їх творчості, ініціативності, формування естетично-ціннісного ставлення до світу, власної активної життєвої позиції, почуттів обов'язку, відданості та працелюбства.

Саме декоративно-прикладне мистецтво задовольняє одну із найвищих потреб людини – художню, що реалізовується через естетичне переосмислення та художнє втіленні дійсності, що інтегрує інтелектуальні, естетичні, моральні потреби особистості.

Декоративно-прикладне мистецтво (в перекладі з лат. означає «decoro» – прикрашаю) – це «галузь образотворчого мистецтва, що спрямована на створення художніх виробів, що характеризуються декоративною образністю й практичним використанням у побуті» (Луцан Н., 2010).

Декоративне-прикладне мистецтво сягає глибокої давнини своїми коренями. Воно є нерозривно поєднане з магічно-обрядовою та господарською діяльністю людини. У зв'язку з цим твори народного мистецтва складають як духовні, так і матеріальні ознаки.

Народне декоративно-прикладне мистецтво є однією з форм суспільної свідомості та суспільної діяльності. Його зародження сягає часів первісного суспільства, коли люди жили в умовах родового ладу, а засоби для існування здобувала примітивними знаряддями. Вся діяльність тоді могла бути тільки колективною. За відсутності складних трудових операцій всі члени колективу мали одні й ті ж самі обов'язки та опановували одні й ті ж трудові навички. Через це найчастіше для визначення сутності декоративно-прикладного мистецтва вживається назва – народне мистецтво. Отже, декоративно-

прикладне мистецтво – це мистецтво широких мас, яке виникло в процесі трудової діяльності народу та нерозривно пов'язане з його побутом та життям.

Етапи історичного розвитку показують, твори декоративно-прикладного (народного) мистецтва, залишаючись невід'ємною частинкою матеріальної культури, а також важливою галуззю духовної культури українського українського народу. Основи духовного, естетичного, художнього нероздільні з утилітарним і ця єдність обґрунтовує глибоку життєву правду українського народного мистецтва.

Серед видів декоративно-прикладного мистецтва народного характеру виокремлюють *художнє ткацтво, художня кераміка, художня обробка шкіри і рогу, художнє деревообробництво, художня обробка каменю, художнє плетіння, художнє скло, в'язання, килимарство, мереживо, вишивка, виготовлення виробів з бісеру, емалі, виготовлення іграшок, одягу, ювелірних виробів, меблів, посуду, хатніх прикрас.*

Декоративно-прикладне мистецтво – «національне за своєю природою, воно народжується з традицій, звичаїв, вірувань народу, безпосередньо наближене до виробничої діяльності та побуту людини, завжди йде поруч із соціальними подіями (святами, обрядами, ритуалами тощо)» (Тищенко О., 1992). Народність декоративно-прикладного мистецтва проявляється у витворах, основою яких є естетичні ідеали, через які розкриваються найпрогресивніші тенденції епохи, стильова єдність. І не зважаючи на те, що вироби декоративно-прикладного мистецтва зазвичай випускає художня промисловість, вони значною мірою зберігають свої національні особливості.

Сьогодні декоративно-прикладне мистецтво – це складне, багатогранне художнє явище. Воно розвивається в таких мистецьких галузях як народні художні, професійне мистецтво та самодіяльна творчість. Народне декоративно-прикладне мистецтво ґрунтується на основі спадковості традицій та розвивається в історичній послідовності як колективна художня діяльність. Воно має глибинні зв'язки з історичним минулим, ніколи не розриває ланцюжка

локальних і загальних законів, які передаються з покоління в покоління, збагачуються новими елементами.

«Твори декоративно-прикладного мистецтва відображають глибинний потенціал культури нації. Вони є носіями спадкових традицій і віддзеркалюють ті соціально-економічні та культурні зміни, що відображаються в житті народу в процесі його історичного розвитку» (Ощурко С., 2009).

Першим дослідником проблеми ролі декоративно-прикладного мистецтва називають А. Мілера, який акцентував увагу на значимості орнаментів та визначив їх невід'ємною складовою прикладного мистецтва. Наукове трактування декоративно-прикладного мистецтва передбачало розкриття видів образотворчого мистецтва як процес освоєння прикрашання предметів повсякденного побуту. В Україні зародження цього наукового напрямку відбулося у другій половині XIX століття за участі дослідників В. Широцького, Д. Щербаківського.

Поряд з витворами інших видів мистецтв (скульптура, архітектура, дизайн, графіка тощо) вироби декоративно-прикладного мистецтва художньо наповнюють життя людей, є джерелом естетичного розвитку. Бованенко О. визначає декоративно-прикладне мистецтво як таке, що «збагачує світогляд людей через найбільш масштабні уявлення, відображає модель світу, в якій зберігаються і розвиваються конкретні композиційні та структурні побудови мотивів, сюжетів» (Бованенко О., 2018).

Декоративно-прикладне мистецтво – це, «з одного боку, вид художньо-трудової діяльності з виготовлення і художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не лише утилітарне, а передовсім естетичне призначення, з іншого, результат творчої праці особистості, втілений у довершеному художньому творі. Його визначальними рисами є колективний характер творчості та спадковість багатовікових традицій» (Декоративно-ужиткове мистецтво: словник, 2000).

О. Гулей зазначає, що «декоративно-прикладне мистецтво ґрунтується на давніх традиціях, особливо народної творчості, зберігає їх і розвиває, а також

враховує досягнення сучасної техніки і технології, проєктувальної та дизайнерської творчості» (Гулей О., 2010).

Всі види декоративно-прикладного мистецтва характеризуються яскраво вираженими специфічними особливостями, технологічними способами обробки, технікою декорування, а метою є мистецьке відображення суспільного ладу, побуту, певної історичної практики пізнання та освоєння навколишнього світу. Але головною особливістю декоративно-прикладного мистецтва О. Бованенко визначає його вплив на мислення особистості «як інструмент пізнавальної діяльності, на комунікативні якості як шлях духовного й міжособистісного спілкування, на творчі здібності як основний засіб її самореалізації, на формування етнічної ідентичності як глибинної основи національної самосвідомості» (Бованенко О., 2018).

Ознайомлення молодших школярів з декоративно-прикладним мистецтвом – це один із засобів формування естетично-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, розвиток уміння бачити і розуміти прекрасне, формування художнього смаку. «Народне мистецтво, національне за змістом, здатне активно впливати на духовний розвиток людини, на формування патріотичних і інтернаціональних відчуттів», – відзначає В. Григоренко (Григоренко В., 2018). Вагомим є висновок дослідника про те, що «чим раніше знайомитимуть дітей з народною творчістю, тим вільніше вони зможуть застосовувати елементи декоративного оформлення в своїх роботах» (Григоренко В. 2018).

Питання наступності та керівництва художньо-технологічною діяльністю дітей молодшого шкільного віку, засновані на народному мистецтві, розглядаються в дослідженнях Л. Васильченко. Науковець стверджує, що «декоративно-прикладне мистецтво повинне якнайширше використовуватися в сучасному педагогічному процесі, включатися в життя дітей як дошкільного, так і шкільного віку, адже саме в рамках художньо-мистецької діяльності закладаються передумови навчальної діяльності, яка буде формуватися в початковій школі» (Васильченко Л., 2007).

Опрацювання даної проблематики на основі аналізу науково-теоретичних джерел дає змогу переконатись, що дослідження Є. Антоновича, Н. Ветлугіної, С. Герасимова, А. Грибовської, І. Зязюна, Н. Кириченко, М. Кириченка, В. Котляр, Г. Пантелєєва, Н. Сакуліної, Л. Скиданової, Є. Фльоріної, Н. Халезової, С. Якобсона та ін. доводять, що вивчення творів декоративно-прикладного мистецтва пробуджує у дітей яскраві образні уявлення про рідну країну, її історію та розвиток культури, національний колорит. Декоративно-прикладне мистецтво відповідає віковим інтересам учнів, збагачує їх художнє сприймання, мотивує до естетичних переживань та творчої діяльності.

Твори декоративно-прикладного мистецтва дозволяють виховувати в молодших школярів культуру сприйняття матеріального світу, допомагають у формуванні естетичного ставлення до навколишньої дійсності, сприяють розумінню і співпереживанню художнього образу. Ознайомлення молодших школярів через творчість народних майстрів з декоративною образністю, стилістикою, регіональними особливостями, сприяє розвитку у них естетично-ціннісного ставлення до дійсності, пізнання історичного минулого рідного народу, пізнання традицій, звичаїв, обрядів, символів; прищеплює любов і виховує потребу до праці й творенню красивих та корисних речей; розвиває естетичні чуття, сприйняття, здібності до художньої діяльності.

Коріння українського декоративно-прикладного мистецтва є прадавнім. Українські промисли існували ще за часів доби Київської Русі. Такі науковці як Г. Земпер, М. Каган, О. Некрасов, Я. Фельке розділяли декоративно-прикладне мистецтво на види за конкретним призначенням (речі побутового призначення, меблі, одяг, взуття, прикраси тощо); за матеріалом (природні матеріали – деревина, камінь, текстиль; штучні матеріали – метали та їх сплави, кераміка, скло, пластмаси).

За критерієм художньої обробки матеріалу, що використовуються декоративно-прикладне мистецтво класифікують на види:

- обробка текстилю (художня вишивка, гаптування, батик, шкіра, художнє плетіння і в'язання, мереживо, ткацтво, килимарство, гобелен, вибійка);

- обробка дерева (різьблення, лозоплетіння, художнє випалювання);
- робота з керамікою та обробка каменю (художня кераміка, обробка каменю, художнє скло, гончарство);
- обробка металу (ковальство, литво, гравіювання, карбування, філігрань (скань));
- виготовлення виробів з специфічних матеріалів (аплікація, витинанка, писанкарство, декоративний розпис, лялькарство, бісероплетіння, флористика).

З метою розкриття потенціалу формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва ми проаналізуємо особливості технік, які вважаємо доступним для пізнання, розуміння й творення молодшими школярами.

Художня кераміка (від грецької *keramos* – глина) - один із найдавніших різновидів декоративно-прикладного мистецтва, які містять відбиток етнічної своєрідності, національного сприйняття прекрасного. Найяскравішим прикладом цього ремесла в українській культурі вважають Трипільську кераміку, що znana ще за часів енеоліту й характеризується різноманітними орнаментальними мотивами, знаками та особливими принципами композиції.

Робота з пластичним матеріалом, зокрема глиною, дає можливість молодшим школярам зрозуміти етапи створення (комбінування та поєднання) форм та об'єму, розуміння призначення виробу і мету його створення, засвоєння на практиці понять, симетрія, пропорція, ширина, висота, тощо.

Процес створення та оздоблення керамічних виробів знайомить учнів з різними техніками та матеріалами, від простих – графічних (як наприклад нанесення візерунка стекою), до складних – живописних (використання поливи). Ліплення сприяє максимальній активності рук, розвитку і укріпленню м'язів пальців, твердості руки, окоміру. Створення виробів розвиває естетичні почуття, потреби, смаки.

Цікавим видом українського народного декоративно-прикладного мистецтва вважають *різні техніки художнього різьблення* (наскрізне, ажурне, виїмчасте), оздоблення (випалювання, плетіння), які дали поштовх для виконання речей побутового вжитку, оздоблення й архітектурної побудови (рослинним або геометричним).

Важливим у формуванні естетично-ціннісного ставлення молодших до традицій українського народу буде ознайомлення учнів з такими видами *декоративного оброблення деревини* як: бондарство (створення ємкості для перевезення та зберігання сипучих або рідких продуктів), стельмахування (виготовлення возів, саней, колес), столярне ремесло (виготовлення стільців, ліжка, віконних рам за допомогою спеціальних столярних верстатів), теслярство (передбачало будівництво житла та господарських прибудов), випалювання (за допомогою розпеченого професійного інструменту здійснювалось декорування виробів з деревини та несення малюнку).

Художнє плетіння з деревини теж є одним з найдавніших ремесел, що відображає трудові традиції українського народу. Техніка не потребувала спеціальних інструментів, а передбачала виготовлення побутових та художніх виробів з різноманітної еластичної сировини (лоза, верболоз, кора берези, липи, дубова стінка, коріння сосни, ялинки).

Вибійка (друкованиця, вибиванка, набійка, мальованка, димка, синильниця) – так називали тканини з візерунками, зроблені за допомогою різьблених дощочок (степлів, форм, печаток,). Вибійки бували однокольоровими й багатокольоровими, це залежало від складності й композиційної побудови орнаменту. Під час ознайомлення та оздоблення тканини в техніці вибійки молодші школярі вивчають поняття штампи й символи. Такий вид діяльності розвиває чуття ритму, симетрії, композиційної побудови, рівноваги, окоміру, відчуття кольору в створенні орнаментів чи візерунків (для оздоблення одягу для ляльки, для мами, бабусі тощо).

Художня обробка тканини (ткацтво) займає одне з найважливіших місць у декоративно-прикладному мистецтві. Яскравість, різноманітність

візерунків, різноколірність, різні способи ткання викликають неабиякий інтерес для спостереження, пізнання, порівняння та практичного виконання. Все це має велике значення для формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу. У процесі ознайомлення з технікою ткацтва відбувається розширення уява учнів про види тканини, з яких виготовляється одяг та вироби інтер'єрного, а також обрядового призначення (рушники, скатертини, покривала тощо).

Спорідненим видом декоративно-прикладного мистецтва за схожістю виконання, багатокольоровою гамою, орнаментально-композиційною побудовою є техніка *килимарства*. Зацікавленість у молодших школярів викликають килимові техніки плетення та поділ виробів на: ворсові, безворсові, комбіновані, гобеленові, а також «поліфункціональність» українських килимових виробів, гобеленів, ліжників, техніка їхнього виготовлення, орнамент та колорит.

Українська вишивка, як важлива складова декоративно-прикладного мистецтва, існує з незапам'ятних часів. Історія техніки вишивка сягає своїм корінням глибинних віків. Значення вишивки в процесі формування естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу полягає в змістовій символіці, традицій використання, передачі характерних ознак регіону, місцевості, розмаїття орнаментів, декоративної трактовки пластичних форм рослинного і тваринного світу, композиційного розташування, техніки виконання та гамою барв.

В'язання – техніка плетіння з ниток, за допомогою якої створюють елементи одягу, предмети декору, різноманітні мережива. В'язання поділяють на ручне (виконується за допомогою спеціальних інструментів (гачки, спиці)) та машинне (допомагає виготовити полотна трикотажу та вироби з нього).

Художнє мереживо, як техніка виготовлення текстильних виробів без тканної основи. Ажурний орнамент і зображення утворюється в результаті переплетення ниток (бавовняних, шовкових, металевих, шерстяних тощо).

Характерною особливістю виробів є ажурність, легкість, еластичність візерунків. Використовується для обробки одягу, виготовлення серветок тощо.

Виготовлення прикрас, елементів одягу, предметів дизайну інтер'єру відображає художнє *бісероплетіння* як вид декоративно-прикладного мистецтва. У даній техніці використовуються скляні намистини, перли (природного або штучного походження).

Старовинною технікою декоративно-прикладного мистецтва художнього оздоблення предметів є *художня аплікація*, що полягає у накладанні, наклеюванні чи пришиванні окремих елементів з паперу, шкіри, тканини, рослин та інших матеріалів на основу (фон). Класифікують аплікації за різними видами: одноколірна та багатоколірна; об'ємна та плоска; предметна, сюжетна декоративна. За технікою виконання та за матеріалами, що використовується у роботі виокремлюють техніку «рвана аплікації», «аплікація з природних матеріалів», «аплікації з круп», «аплікація з підручних матеріалів» тощо.

Витинанка (від слова «вирізати, витинати) – вид декоративно-прикладного мистецтва створення ажурних, силуетних, орнаментальних, сюжетних елементів декору з паперу, тканини тощо. Особливістю витинанки є квіткові, рослинні, тваринні та антропоморфні зображення.

Яскравим видом декоративно-прикладного мистецтва, що має в основі виготовлення обрядових, орнаментальних яєць, який відомий ще з дохристиянських часів, є *писанкарство*. Писанка є одним із найцікавіших явищ українського народного живопису. Орнаменти писанки за малюнком надзвичайно багаті. Це і геометричні, рослинні, і зооморфні орнаменти. Окрім того, розмаїття візерунків збільшується через різні схеми поділу поверхні яйця по вертикалі, горизонталі, діагоналі. Великодня писанка в українській культурі має сакральне значення й відображає на своїй поверхні розмаїття символічних знаків, мотивів та буяння насичених фарб.

Класичними видами писанок вважаються: «крашанки, галунки (розфарбовані пташині яйця в один колір); дряпанки, шкрябанки (орнаментальні яйця з нанесенням зображення шляхом продряпування його

гострим предметом на поверхні шкарлупки); крапанки (багатоколірне орнаментальне яйце з «краплевим» зображенням, що шляхом «накапування» воску на пофарбоване яйце багаторазово занурюється в барвник і розфарбовується від світлого до темного); мальовки (яйце, що розписано олійними фарбами за допомогою пензлика); восківка-бісерка (яйце покрити тонким шаром воску, на якому створюється орнаментальне зображення шляхом втискання в нього намистин) (Декоративно-ужиткове мистецтво : словник, 2000).

Культура України пронизана символізмом, обрядовістю й традиціями виготовлення народних оберегів. Важливого значення в даному напрямку творчої діяльності займає лялькарство – виготовлення обрядової ляльки як виду декоративно-прикладного мистецтва. Іграшки українського народу мають свої педагогічні, художні та технічні традиції. Вони характеризуються інтернаціональністю, оскільки наша держава досить різноманітна за етнографічним складом. Оригінальність і неповторність народної іграшки визначається також її національною своєрідністю вираження культури і побуту народу, що символізує її звичаєво-традиційні ознаки. Завдяки народним іграшкам учні можуть легко й детально знайомитись з місцевими традиціями, костюмами, святковою обрядовістю.

Декоративна іграшка – це цілісний культурний феномен, через який передається та зберігається соціально-культурний досвід (виховний, художній) здійснюється зв'язок поколінь.

Також, варто зазначити, що в декоративноприкладному мистецтві іграшки надзвичайно різноманітні і відрізняються регіональними та віковими особливостями. В кожному регіоні вони різні за матеріалом, формою, кольором, візерунками, технікою виготовлення. Народні іграшки виготовляють з глини, соломи, тіста, деревини, сиру, тканини, шматочків старого одягу, ниток тощо. Важливим, зазначимо, що іграшка практично завжди відображає естетичний та художній аспекти. Народні та авторські іграшки сьогодні визнані витвором мистецтва і є предметом мистецтвознавчих досліджень.

Українська народна іграшка, як вид декоративно-прикладного мистецтва, виступає: носієм соціально-культурного досвіду українців; засобом ознайомлення з традиціями українського народу; засобом наслідування та передачі з покоління в покоління трудової, побутової діяльності дорослих; засобом естетичного, педагогічного, національного виховання підростаючого покоління.

Предметним відображенням декоративно-прикладного мистецтва є декоративно-прикладна діяльність. Під декоративно-прикладною діяльністю ми розуміємо процес оволодіння техніками та прийомами і створення продукту декоративно-прикладного мистецтва молодшими школярами на уроках дизайну і технологій.

Завданнями декоративно-прикладної діяльності щодо формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу є:

- засвоєння національної культурної спадщини;
- виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва, усвідомлення причетності кожного до художніх традицій українського народу;
- формування високого рівня патріотизму та активної громадянської позиції;
- формування навичок і прийомів роботи з різними матеріалами в різних техніках декоративно-прикладного мистецтва;
- розвиток творчих умінь, стимулювання творчої активності й стійкого інтересу до культури українського народу, потреби у створенні виробів з точки зору їх практичного використання та естетичної цінності;
- підготовка до трудової діяльності, формування працелюбності, старанності, цілеспрямованості, сердечності та ін.

Успішна реалізація процесу формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва зумовлюється системою формою організації

проведення уроків та їх змістовим наповненням. Так, на уроках дизайну і технологій важливими є ознайомлення молодших школярів з традиційними звичаями, обрядами та святами, фрагментарне прослуховування народної музики, пісень, поезії, розгляд народної архітектури та побуту, а також використання при цьому автентичного наочного матеріалу – виробів декоративно-прикладного мистецтва відомих народних майстрів.

Практичний етап оволодіння молодшими школярами різними видами декоративно-прикладного мистецтва полягає в передачі знань та секретів технічної майстерності виконання декоративних технік, закономірностей орнаментування, прийомів формотворення, які несуть у собі життєво стверджувальний характер, яскраву, лаконічну мову, запозичену зі світу природи, у скарбниці фольклору, народних традиціях, звичаях й обрядах.

У сукупності зазначені особливості викликають у молодших школярів прийняття цінностей культури як особистісних, готовність до збереження та поширення традицій українського народу, високий пізнавальний інтерес, прагнення і бажання долучитись до культурних надбань, потребу до оволодіння здатністю створення продукту декоративно-прикладної діяльності.

Отже, вивчення молодшими школярами декоративно-прикладного мистецтва сприяє формуванню їх пізнавальної компетентності, що забезпечує ознайомлення з поняттями і знаннями, які стосуються декоративно-прикладного мистецтва; практичної, що сприяє оволодінню навичками виготовлення різноманітних виробів; творчої, що забезпечує формування творчих здібностей; соціальної, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, формування естетичного смаку, популяризації народних промислів.

Висновки до першого розділу 1.

У процесі теоретичного аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури обґрунтовано зміст категорій «ставлення», «естетично-ціннісне ставлення», «традиція», «декоративно-прикладне мистецтво», «естетично-

ціннісне позитивне ставлення молодшого школяра до традицій українського народу».

Сутність поняття «ставлення» визначають як багатомірну та багатозначну характеристику, що відображає характер поведження з чим-небудь, ким-небудь, взаємне спілкування, взаємозв'язок різних величин.

Естетично-ціннісне ставлення – це позиція, яка проявляється в естетичних почуттях, емоціях, судженнях, власних оцінках, що є результатом задоволення утилітарних і духовних потреб та пробуджує дитяче бажання відтворити сприйняте у сфері мистецтва в різних видах власної художньо-творчої діяльності.

«Естетично-ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу» у межах нашого дослідження визначаємо як багатогранну динамічну позицію, яка дає можливість виявляти інтелектуально-ціннісне ставлення до змісту традицій та звичаїв українського народу та проявляти художнє оформлення і образне відтворення явищ та предметів оточуючого довкілля на автентичній основі в процесі декоративно-прикладної діяльності.

У структурі естетично-ціннісного ставлення молодшого школяра до традицій українського молодших школярів визначено мотиваційний, когнітивний, творчо-діяльнісний, емоційно-ціннісний, які формують естетичні уявлення, судження, оцінки, здатність емоційно реагувати на традиції українського народу, на національні цінності, спрямовують естетичні інтереси та потреби молодших школярів на мистецьку сферу, як форму відображення традицій українського народу; естетичне відображення ставлення та розуміння традицій українського народу у декоративно-прикладній.

Декоративно-прикладне мистецтво – це «галузь образотворчого мистецтва, що спрямована на створення художніх виробів, що характеризуються декоративною образністю й практичним використанням у побуті».

Потенціал засобів декоративно-прикладного мистецтва у формуванні естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського

народу полягає в засвоєнні учнями національної культурної спадщини України, виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва, усвідомлення причетності кожного до художніх традицій українського народу, формування навичок і прийомів роботи з різними матеріалами в різних техніках декоративно-прикладного мистецтва, розвиток творчих умінь, стимулювання творчої активності й стійкого інтересу до культури українського народу, потреби у створенні виробів з точки зору їх практичного використання та естетичної цінності.

РОЗДІЛ 2

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ДО ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗАСОБАМИ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА**

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу

З метою виявлення стану сформованості естетичного ставлення молодших школярів до традицій українського народу нами було визначено завдання констатувального експерименту:

- розробити критерії, показники сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу;
- визначити рівневі характеристики показників;
- визначити комплекс діагностичних методів;
- визначити рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу;
- проаналізувати організацію освітнього процесу молодших школярів щодо естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу.

Для діагностики рівнів сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу нами визначено критерії, показники та охарактеризовано рівні естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва.

В науковій літературі термін «критерій» (у перекладі з грецької означає «засіб вирішення») характеризується як «ознака, на основі якої відбувається оцінка, визначення або класифікація чого-небудь» (Академічний словник, 2019). В дослідженні критерій служить як оцінка, сутнісна ознака, на основі

якої здійснюють аналіз і порівняння педагогічних явищ. Критерій виступає ідеальною моделлю, що показує найвищий, найбільш досконалий рівень досліджуваного явища.

Критерієм може виступати питання анкети, опитувальника, тесту.

Критерії складаються з відповідних показників, що характеризують сукупність вимог дослідження. Використання критерію є ефективним за умови, що його зміст описується за допомогою відповідних показників.

Показник – «свідчення, доказ, ознака чогось; наочні дані про результати роботи, якогось процесу, дані про досягнення в чому-небудь; кількісна характеристика властивостей виробу; явище або подія, на підставі яких можна робити висновок про перебіг якого-небудь процесу» (Академічний словник, 2019).

Поняття критерію є за своїм охопленням ширшим, ніж показника, і показник є невід'ємною частиною критерію. Відповідно ступінь прояву, достовірність, якісна сформованість критерію розкриваються конкретними показниками.

На думку О. Скрипченко, показники фіксують рівень розвитку конкретного критерію або певний стан. Науковець визначає показник як «явище або подія, за якими можна судити про динаміку певного процесу» (Скрипченко О., 2001).

Показник – це «доказ, ознака, свідчення чого-небудь; дані про результати роботи, діяльності. Рівень є ступенем досягнення у чому-небудь» (Максименко, 2000).

У контексті нашого дослідження рівень визначаємо як ступінь досягнення результату навчання і виокремлюємо наступні рівні естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу: високий, середній та низький. Кожен рівень визначається наявністю чи відсутністю показників відповідно до критеріїв.

Л. Приходченко, рекомендує застосування алгоритму при розробці критеріїв оцінювання, який охоплює наступні етапи: «1) визначення рівнів

(високий, середній, низький), на яких має здійснюватися оцінювання, оскільки кожний з них передбачає відмінності у показниках; 2) відпрацьовування набору показників, що в сукупності характеризують рівень розвитку оцінюваної якості, параметра, результату; 3) ранжування показників та оцінювання факторів їх вагомості; 4) застосування показників» (Приходченко Л., 2009).

Для визначення та обґрунтування критеріїв та показників естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва було враховано специфічні особливості досліджуваного явища відповідно до положень філософської, педагогічної й психологічної науки. Рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу можна виявити за наступними критеріями: *мотиваційний, когнітивний, діяльно-творчий, емоційно-ціннісний*.

Мотиваційний критерій базується на демонструванні потреби у спілкуванні з творами декоративно-прикладного мистецтва; в ознайомленні з традиціями та звичаями українського народу; у відвідуванні виставок народних майстрів; прагненні до естетичного перетворення предметів навколишнього світу, інтересу до мистецтва та декоративно-прикладної діяльності, як засобу відображення традицій українського народу. Мотиваційна складова є важливим елементом при виконанні будь-якого завдання. На продуктивність діяльності завжди відчутний вплив мотивації, а успішність діяльності визначає сила мотивації.

Мотив характеризують як спонування до діяльності, що пов'язано із задоволенням бажань, у яких проявляється активність суб'єкта. Мотив – це внутрішній потяг до діяльності, певні особисті причини, які спонукають людину до вчинків, дій, це те, заради чого діяльність реалізується.

Інтерес розкриває загальну спрямованість діяльності молодшого школяра у сфері декоративно-прикладного мистецтва. Л. Король твердив, що «в процесі формування особистості, під впливом умов практичної діяльності розвиваються

вищі духовні потреби, виникають стійкі інтереси, якими і керується митець у своїй діяльності» (Король Л., 2010).

Інтерес як першорядна спонукальна сила діяльності утворюється тоді, коли його об'єкт (у нашому дослідженні – це традиції українського народу) викликає в суб'єкта (молодшого школяра) емоційні відгуки і виявляє об'єктивно реальне ставлення носія інтересу до об'єкту.

В нашому дослідженні це інтересом учнів також може бути пізнання певної техніки декоративно-прикладної діяльності, через яку пізнаються традиції, звичаї, обряди українського народу.

Молодші школярі, в яких мотивом діяльності є безпосередній інтерес, отримують задоволення від самого процесу пізнання традицій українського народу через декоративно-прикладне мистецтво під час розв'язання різноманітних творчих завдань, міжособистісного спілкування в галузі декоративно-прикладного мистецтва, пошуків нової інформації про культуру українського народу, його традиції, обрядовість, святкування.

Академічний тлумачний словник прагнення трактує як «сильне бажання, потяг до здійснення чого-небудь; хотіння» (Академічний тлумачний словник, 2019).

У психологічній літературі потреба визначається як «необхідність у кому, чому-небудь, що вимагає задоволення; динамічне утворення, яке організує і спрямовує пізнавальні процеси, уяву і поведінку індивіда» (Психологічний словник-довідник, 2001).

Молодший школяр естетичне прагнення може задовольняти через декоративно-прикладну діяльність (аплікація, витинанка, писанкарство), через естетичне перетворення навколишнього світу (прикрашення власного побуту, класної кімнати до свята або оформлення клумби на пришкольній території тощо). В результаті предметно-перетворювальної діяльності естетичні прагнення молодшого школяра збагачується, що зумовлює до формування нових прагнень.

Отже, мотиваційний критерій визначають показники:

- прагнення до естетичного перетворення предметів навколишнього світу;
- інтерес до декоративно-прикладного мистецтва та декоративно-прикладної діяльності, як засобу відображення традицій українського народу.

Знання – це відображення явищ та об’єктів навколишньої дійсності у свідомості людини; «категорія, що розкриває істинний момент зв’язку пізнання і практичної дії, ... цілісна і систематизована сукупність наукових понять, ... категорія для позначення впорядкованих в систему та підтверджених практикою результатів пізнання» (Гончаренко, 1997).

Когнітивний критерій (від лат. *cognitio*, «вивчення, пізнання, усвідомлення») сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу показує розвиток певних характеристик мисленнєвих операцій школяра, як то: уявлення про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу; розуміння характеристик різних видів декоративно-прикладного мистецтва; уміння аналізувати об’єкти культурних надбань та висловлювати судження щодо них з естетичної позиції. Передбачає здатність оперувати знаннями щодо цінності українських традицій.

До показників когнітивного критерію відносимо:

- уявлення про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу;
- розуміння особливостей засобів виразності видів декоративно-прикладного мистецтва;
- уміння аналізувати об’єкти культурних надбань (традицій, звичаїв) та висловлювати судження щодо них з естетично-ціннісної позиції.

Уявлення – це «узагальнені образи об’єктів, явищ, сцен і подій, що виникають на основі їх пригадування або ж активізації уяви, тобто тих явищ, які в даний момент не впливають на органи чуття» (Академічний тлумачний словник, 2019). Уявлення про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу – здатність оперувати

узагальненими назвами та поняттями з даної тематики. «Саме завдяки накопиченому досвіду і збереженню в пам'яті безлічі випереджаючих уявлень стає можливим їх порівняння, вибір найбільш дійових та ефективних, поєднання у більш складні синтезовані форми образних зображень. Послідовність цих процесів є необхідною умовою становлення і розвитку все більш складних і продуктивних стилів мислення» (Бондареко, 2011).

Розуміння особливостей засобів виразності видів декоративно-прикладного мистецтва. Декоративно-прикладне мистецтво наочно відтворюють сутність традицій українського народу. Твори виконані в техніці декоративно-прикладного мистецтва передають емоційний стан і зміст відображених традицій, звичаїв, обрядів.

Уміння аналізувати об'єкти культурних надбань та висловлювати судження щодо них з застосуванням відповідних термінів – виражається в умінні емоційно сприймати й відгукуватись на твори декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу. Визначається як особистісна якість людини, здатність емоційно реагувати побачене, на події, явища, факти тощо, емоційне відношення до традицій українського народу, звичаїв, обрядовість святкувань, тощо.

Естетичні судження являють собою обґрунтовану естетичну оцінку предметів та явищ, яка виявляється через просте твердження або аргументоване доведення. Основою естетичних суджень є твори декоративно-прикладного мистецтва, предмети і дійства, що відображають традиції українського народу, природа, людина, її поведінка, праця.

Діяльнісно-творчий критерій показує самовираження учнями молодшого шкільного віку своїх здібностей, їх умінь брати участь у предметно-перетворювальній діяльності, характеризується продуктивністю уяви, оригінальністю та нестандартністю мислення, творчим підходом до виконання завдань. Передбачає активізацію уяви, фантазії учнів у процесі створення предметів у декоративно-прикладній діяльності.

Зміст діяльнісно-творчого критерію формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу розкривається через показники:

- здатність до самовираження у художній предметно-перетворювальній діяльності прояв своєї фантазії;
- участь у естетизації навколишньої дійсності;
- вміння естетично відображати традиції та звичаї українського народу засобами різних видів декоративно-прикладного мистецтва .

У художній предметно-перетворювальній діяльності молодші школярі виражають свої індивідуальні особливості, власні ставлення до традицій українського народу, до себе та соціальної дійсності через художню форму, яка посилює для них. В такому відображенні основою є фантазія. Результатом творчого самовираження молодших школярів є об'єкт праці, виконаний під впливом особистісного враження чи задуму, на основі його спостережень, власними силами (самостійно або з допомогою учителя), використовуючи знання, набуті уміння.

Естетичні емоції пов'язані з естетичними цінностями. *Емоційно-ціннісний критерій* формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу виражає ціннісне ставлення до об'єктів культури, мистецьких образів, явищ які пов'язані з традиціями та звичаями українців та на які спрямовані емоції. Без співвіднесення з цінністю надбань українського народу не можна говорити про значимість або не значимість емоцій відносно них. Цінність не виникає поза оцінюванням, тоді як оцінка є невід'ємним елементом емоції. Саме тому ціннісне відображення називають емоційно-ціннісним. Про ціннісне відображення говорять тільки тоді, коли є «живе переживання, яке орієнтує і спонукає людину до її практичних дій» (Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів, 2002). Емоційно-ціннісне ставлення до традицій українського народу, образів декоративно-прикладного мистецтва, віддзеркалює емоційну сторону духовного світу дитини.

Зміст емоційно-ціннісного критерію формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів розкривається через наступні показники:

– здатність до емоційного відгуку на відомості про традиції українського народу;

– здатність естетично оцінювати традиції українського народу через сприйняття витворів декоративно-прикладного мистецтва.

Естетичний відгук – це прояв людини на прекрасне (привабливе, красиве), до оцінки красивих колірних сполучень, поєднання конструкційних форм та ін. Він проявляється безпосередньо в процесі сприйняття відомостей чи предметів, що пов'язані з традиціями українського народу і характеризує, певне короткочасне переживання відносин до побаченого чи почутого, яке виражається через слова подобається, не подобається, байдуже.

Виокремлення нами критеріїв, за якими можна визначити рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва та добір показників визначених критеріїв, уможливило визначення рівнів сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів традицій українського народу у освітній діяльності.

Низький рівень сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу свідчить про: відсутність інтересу до декоративно-прикладної діяльності, традицій українського народу й потреби в естетичному перетворенні навколишньої дійсності; здатність встановлювати найпростіші образні асоціації, але лише з допомогою вчителя у процесі сприймання та створення творчої роботи; не вміння висловлювати естетичні судження про емоції, почуття, що виникають у процесі сприймання краси художніх образів, або ж висловлює їх тільки з допомогою вчителя; володіння обмеженими уявленнями про види декоративно-прикладного мистецтва, як засобів відображення навколишньої дійсності; створення художніх образів відбувається тільки з допомогою вчителя, слабо проявляючи при цьому уяву,

фантазію, учень не виявляє активності у творчій діяльності та створює найпростіші художні образи, без поєднання їх композицію.

Середній рівень сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу свідчить про: нерегулярне проявлення інтересу до традицій українського народу та декоративно-прикладної діяльності й потреби в естетичному перетворенні навколишньої дійсності; здатність встановлювати певні образні асоціації у процесі сприймання та створення художніх образів; висловлення спрощених суджень про емоції, почуття, що виникають після сприймання краси у творах декоративно-прикладного мистецтва, часткова їх аргументація з допомогою вчителя; посередні уявлення про традиції українського народу, види декоративно-прикладного мистецтва, як засобів відображення традиційності українців; створення здебільшого, стандартних, передбачуваних образів, вияв фантазії при частковій допомозі вчителя.

Високий рівень сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу має такі характеристики: активне проявлення інтересу до традицій українського народу та декоративно-прикладної діяльності, як засобу відображення традиційності українців; здатність активно сприймати традиції українського народу як естетичну цінність, емоційно аналізувати та оцінювати їх, висловлювати та аргументувати естетичні судження про емоції, почуття, щодо краси у творах мистецтва; має уявлення про види декоративно-прикладного мистецтва, як засобу відображення традицій українського народу, про особливості засобів виразності різних видів декоративно-прикладного мистецтва; прагнення вдосконалювати свою пізнавальну та предметно-перетворювальну діяльність, самостійність учнів у створенні художніх образів, прояв фантазії, активності у творчій діяльності, продукування оригінальних образів у творчих роботах.

2.2. Діагностика рівнів сформованості у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу

Аналіз теоретико-методологічних положень дослідження зумовив необхідність у виявленні стану сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва та підкріплення практичними висновками результатів досліджуваної проблеми.

План реалізації дослідної роботи передбачав послідовність та взаємопов'язаність усіх етапів дослідження, на кожному з яких ми вирішували певні завдання, застосовували відповідні методики. Для виявлення рівнів сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва проводився *констатувальний експеримент*, зміст програми якого передбачав:

- визначення експериментальної бази;
- підбір діагностичних методик та відповідних методів вивчення проблеми дослідження;
- визначення рівнів сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу на основі окреслених критеріїв та показників.

Метою проведення констатувального експерименту було визначення рівнів сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу за визначеними критеріями та показниками.

Завданнями констатувального експерименту було:

- встановлення рівнів сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу;
- аналіз методичного забезпечення освітнього процесу у галузі технологічної початкової освіти щодо реалізації завдань формування естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу.

Оскільки ми визначали естетично ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу як багатогранну, динамічну позицію, яка дає змогу наповнити естетичним змістом різні форми взаємодії учнів з традиціями українського народу і проявляється, в процесі творчої декоративно-прикладної діяльності та й у житті загалом, якій властиві естетичні емоції і почуття, певні естетичні уявлення, інтерес, потреби, естетичні судження та оцінки, асоціативність, що проявляється в процесі предметно-перетворювальної діяльності, то робимо висновок, що подання результатів дослідження через прості категорії, на зразок варіанту відповіді: «вірно», «невірно» чи «відповідає», «не відповідає» виміряти неможливо.

Тому, розробка критеріїв та показників дослідження здійснювалася з орієнтуванням на спостереження за безпосередніми реакціями учнів у процесі їх предметно-перетворювальної діяльності під час сприймання творів різних видів декоративно-прикладного мистецтва та створення власних продуктів, а також на такі функціональні прояви естетично-ціннісного ставлення до молодших школярів та діяльнісні характеристики розвитку дітей молодшого шкільного віку, де естетичне ставлення навколишньої дійсності проявляється найбільш активно.

З метою визначення стану сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва було здійснено констатувальний експеримент, в якому взяло участь 60 учнів 3-4 класів. Дослідження проводилось на базі Чернівецької загальноосвітньої школи I-III ступенів №1.

Констатувальний експеримент дозволив визначити рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу за окресленими нами критеріями та показниками. З цією метою проводилось тестування, опитування, анкетування, бесіда, надавалися творчі завдання, застосовувались модифіковані тести: класичний тест П. Торренса «Закінчи малюнок» (Додаток А). Діагностична робота з молодшими школярами проводилася на уроках дизайну і технологій.

Аналізуючи дані зібрані за: когнітивним критерієм зазначимо, що уявлення про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу мають всі учні.

З метою визначення рівнів уявлень про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу було розроблено діагностичний тест сутністю якого були встановити відповідність між поняттями та термінами із основ декоративно-прикладного мистецтва. Високий рівень уявлень про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу показали 17,1 % учнів. Середній рівень уявлень про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу (6-5 правильних відповідей) властивий 48,4 % учнів. Низький рівень уявлень про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу (4-0 правильних відповідей) виявили 34,5 % учнів. Рівні сформованості уявлень учнів 1 класу про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу за когнітивним критерієм представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості уявлень про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського за когнітивним критерієм

<i>Рівень</i>	<i>Середній показник</i>
Високий	17,1
Середній	48,4
Низький	34,5

Метою наступного етапу констатуючого експерименту було з'ясування рівня обізнаності учнів традиціями українців, а також виявлення їхньої поведінкової активності в підтримуванні народних традицій і звичаїв. З цією метою нами використовувалися методи опитування та анкетування.

Так на уроках дизайну і технологій учні мали змогу конструювати ритуальні народні іграшки: проявляти емоційно-позитивне ставлення до окремих зразків, демонструвати знання про них та уміння виготовляти і користуватися під час традиційних народних обрядів і свят. Також молодші школярі ознайомилися з календарно-обрядовими святами: виражали бажання у їх пізнанні і відтворенні, виявляли знання про особливості трудових свят, брали участь в організації і проведенні свят, у яких збережені традиції та звичаї українського народу.

Було з'ясовано, що критерій обізнаності та поведінкової активності, які пов'язані з традиціями українського народу, є недостатнім. У ході обробки даних що визначав сформованість показника уміння аналізувати традиції українського народу та висловлювати судження щодо них з естетичних позицій, що високий рівень має 9,8 % учнів. Учні, що виявили середній рівень – 47,8 %. Учні, які показали низький рівень – 42,4 % учнів.

Аналіз тестового матеріалу, на основі якого визначався рівень сформованості уявлень про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу, показав що 9,7 % учнів виявляють високу обізнаність у сфері видів декоративно-прикладного мистецтва, це відповідає високому рівню, середній рівень – 44,5 % учнів мають недостатньо сформовані уявлення про види декоративно-прикладного мистецтва, низький рівень виявили 45,8 % учнів, що свідчить про несформованість уявлень про види декоративно-прикладного мистецтва як засоби відображення традицій українського народу.

Середній показник рівнів сформованості естетичного ставлення до навколишнього світу у молодших школярів за когнітивним критерієм подано у табл. 2.12.

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу за когнітивним критерієм

<i>Рівень</i>	<i>Середній показник</i>
Високий	17,1
Середній	48,4
Низький	34,5

Отже, аналіз отриманих даних свідчать про недостатній рівень сформованості когнітивної сфери у молодших школярів, оскільки коливається, у переважній більшості, між середнім та низьким. Висловлювання суджень щодо традицій українського народу з естетичних позицій характеризувались простотою або перерахуванням деталей, також, були відсутні порівняння.

Високий рівень за тестом «Обери музику», що визначає сформованість показника здатність до емоційного відгуку на традиції і звичаї українського народу за *емоційно-ціннісним критерієм*, показали – 15,1 % учнів, вони точно вказують на настрій, музичного твору, настрої, що переданий на картині, на якій зображені традиції і звичаї українського народу. Проте характер музичного твору описувався учнями дещо складніше, у порівнянні з картини, де вислови учнів були повнішими, очевидно це було пов'язано з властивістю наочно-образного сприймання молодших школярів.

Невпевнені, неповні відповіді про зображене на картині, виявили – 47,9 % учнів, що відповідає середньому рівню, хоч настрої картини визначено, аргументацію відповіді здійснено. Узагальненість думок про сприйняття картин спостерігається у – 37,0 % учнів, це – низький рівень, їхні емоційні враження скупі, невизначені, має місце плутанина у визначенні тлумачень та настроїв.

Аналізуючи результати діагностування за емоційно-ціннісним критерієм, можна зробити висновок, що рівень здатності естетично оцінювати традиції українського народу, робити свій емоційний відгук переважно середній та низький. Низький рівень 37,0 %. Середній рівень 47,9 %. Високий рівень 15,1 %

учнів. Рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів за емоційно-ціннісним критерієм представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу за емоційно-ціннісним критерієм

<i>Рівень</i>	<i>Середній показник</i>
Високий	9,7
Середній	44,5
Низький	45,8

Аналізуючи дані зібрані за *мотиваційно-спонукальним критерієм* відмітимо, що не всі учні проявляли прагнення та інтерес до декоративно-прикладного мистецтва та предметно-перетворювальної діяльності, як засобу відображення традицій українського народу. Прагнення до естетичного перетворення предмету побуту молодші школярі виявили по різному. Вимірювання відбувалося за допомогою творчого завдання «Якою має бути писанка?».

Учням було запропоновано завдання: «Уявіть та зобразіть якою має бути Великодня писанка?» За бажанням опишіть її: «Якими орнаментами прикрасили писанку? З ями традиціями українців вони пов'язані? Час на виконання завдання – 30 хвилин. Інтерпретація: При аналізі виробів увага зверталась на такі характеристики: спосіб виготовлення виробу, оригінальність виробу та деталі.

Вимірювання рівня потреб в естетичному перетворенні предметів навколишнього світу доповнювалося методом педагогічного спостереження. Результати опитування учнів:

«Чи готуєте Ви свою оселю до святкування Великодня?» Найчастіше учні відповідали на зразок: «Робимо генеральне прибирання», «Гарно прибираємо», «Ні, святкуємо в гостях», «Мама пече паску» (низький рівень).

«Хотіли б Ви прикрасити свою оселю до Великодня?» Думки опитаних учнів поділились на: «Так», або «Не знаю» (середній рівень).

«Як би Ви прикрасили свою оселю до Великодня? Відповіді учнів: організували б великодній декор для дому, прикрасили б українськими вишитими рушниками, виготовили писанки, крашанки, вітальні листівки для рідних «З Великоднем!» (високий рівень).

Високий рівень потреб в естетичному перетворенні навколишнього світу спостерігалося у 33,1 % учнів. Середній рівень – 51,8 % учнів. Низький рівень 15,1 % учнів.

Проаналізувавши відповіді на запитання анкети високий рівень інтересу до декоративно-прикладного мистецтва та предметно-перетворювальної діяльності, як засобу відображення традицій українського народу виявили 26,9 % учнів. Середній рівень інтересу властивий 47,6 учням. Низький рівень мистецьких інтересів проявили відповідно 25,5 % учнів.

Середній показник рівнів сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів за мотиваційно-потребнісним критерієм представлені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу за мотиваційно-спонукальним критерієм

<i>Рівень</i>	<i>Середній показник</i>
Високий	33,1%
Середній	51,8%
Низький	15,1%

Дослідження рівнів за *діяльнісно-творчим критерієм*, дозволило зробити висновки, що високий рівень здатності до самовираження у художньо-творчій діяльності (за тестом П. Торренса «Закінчи малюнок») виявили 14,3 % учнів, це

показник – 6-8 асоціацій по одній створеній картинці. Середній рівень показали 49,5 % діагностованих. Низький рівень – це 36,2 % досліджуваних.

Також було організовано виконання учнями діагностичного творчого завдання, а саме: «виготовити виріб в техніці декоративно-прикладного мистецтва та показати його зв'язок з традиціями українців».

Виготовити виріб після розповіді вчителя про свято та обряди і традиції українського народу, які пов'язані з ним: врахувати гармонійне поєднання матеріалів, форми, конструкцій, характер та міра декорування, можливість використання його у побуті.

Високий рівень – добір техніки та матеріалів, що відповідають характеру свята та відповідних традицій, пов'язаних з ним (з дотриманням проектних та технологічних вимог у створенні виробу). Середній рівень – виконання завдання за допомогою вчителя (після попереднього обговорення). Низький рівень – після обговорення з учителем довільне виготовлення виробу, або відмова виконувати завдання.

Середній показник отриманих результатів за творчо-діяльнісним критерієм подано у вигляді таблиці 2.5.

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу за діяльнісно-творчим критерієм

<i>Рівень</i>	<i>Середній показник</i>
Високий	12,2%
Середній	47,1%
Низький	40,7%

Отже, отримані результати критеріями приблизно однакові, і свідчать про переважання середнього та низького рівнів, що підтверджуються числовими даними та описують рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу у декоративно-прикладній діяльності. Також визначаємо припущення, що діяльнісний

компонент домінує над оцінним, про це властиво дітям молодшого шкільного віку (таблиця 2.6.).

Порівняльні результати констатувального експерименту

Критерії	Рівні, %		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
<i>Мотиваційний</i>	30,2	48,7	21,1
<i>Емоційно-ціннісний</i>	12,5	46,3	41,2
<i>Когнітивний</i>	14,4	49	36,6
<i>Діяльнісно-творчий</i>	12	47,6	40,4
<i>Всього</i>	17,2	47,9	34,9

Дані констатувального дослідження свідчать про необхідність визначення організаційно-педагогічних умов ефективного формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу в декоративно-прикладній діяльності, що забезпечить продуктивність та системність вирішення даної проблеми.

2.3. Організаційно-педагогічні умови формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва

Аналіз психолого-педагогічної літератури та результати констатувального експерименту дали підставу для припущення, що естетично-ціннісного ставлення молодших школярів традицій українського народу здійснюється найбільш успішно в процесі декоративно-прикладної діяльності, за дотримання сукупності організаційно-педагогічних умов (зміст, принципи, методи, організаційні форми, предметно-розвивальне середовище).

Відповідно нами були визначені організаційно-педагогічні умови, дотримання яких сприяє формуванню в учнів досліджуваної якості:

- активізація естетичного сприймання та розуміння традицій українського народу на засадах інтеграції навчальних предметів у початковій школі
- використання системи методів та засобів, орієнтованих на формування естетично-ціннісного ставлення учнів до традицій українського народу
- створення предметного середовища розвитку молодшого школяра атрибутами календарно-обрядових свят українського народу

Активізація естетичного сприймання та розуміння традицій українського народу на засадах інтеграції навчальних предметів у початковій школі

У формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу важливим є забезпечення навчально-пізнавальної інтеграції, раціонального використання можливостей понятійного та наочно-образного мислення учнів в ході розв'язання теоретичних завдань з галузі мистецтва, дизайну і технологій, навчального предмету «Я досліджую світ».

Інтегроване навчання сьогодні є надзвичайно актуальним. Дидактичні можливості інтеграції змісту початкової освіти є предметом наукових досліджень Н.Бібік, М.Вашуленка, М. Іванчук, В.Ільченка, Л.Кочиної, В.Паламарчук, О.Савченко, В. Тименка та інші.

Так, на думку В.Тименка «інтегровані курси сприяють формуванню в учнів якісно нових знань, що характеризуються вищим рівнем їх осмислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищенню дієвості й системності в наслідок системного викладу навчального матеріалу» (Тименко В., 2009).

Тому питання інтеграції навчальних предметів у початковій школі визначене нами домінуючим для формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу та реалізується через методичну схему: «Я досліджую світ» – «Дизайн і технології» – музика і хореографія (таблиця 2.7.). Пріоритетність надається сукупності методичних прийомів ознайомлення школярів з інформацією пізнавального змісту: міфами,

Таблиця 2.7.

*Формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів
до традицій українського народу на засадах інтеграції*

<i>Мета та завдання</i>	<i>Засоби та прийоми</i>	<i>Очікувані результати</i>
<i>Мотиваційний та емоційно-ціннісний компоненти</i>		
<p>Забезпечення мотивації діяльності, виховання позитивного ставлення до занять народознавчого змісту з музики і хореографії. Підсилення виховного впливу музично-хореографічними засобами, предметно-перетворювальними діями з курсу «Дизайн і технології» інформацією пізнавального характеру з предмету «Я досліджую світ».</p>	<p>Реалізація методичної схеми: Музика і хореографія – «Я досліджую світ» - «Дизайн і технології». Пріоритетність зовнішньої атрибутики свят: процесуальних декорацій, ритуальних дій, інсценізації етнографічних сюжетів (фольклор, пісні - ігри, рухливі ігри, художньо - трудові ігри календарно - обрядового змісту).</p>	<p>Емоційно позитивне ставлення до етнографічних сюжетів, яке виявляється у характерному включенні учнів у музично - хореографічні дії: за спонуканням учителя; під впливом колективу однокласників; за власним бажанням у відповідності до внутрішньої мотивації. Емоційно позитивне ставлення до інтегрованих занять з музики і хореографії, предмету «Я досліджую світ», «Дизайн і технології».</p>
<i>Когнітивний компонент</i>		
<p>Формування пізнавального інтересу до етнографічної сутності українських традицій і звичаїв. Розвиток вербальної компетентності, пов'язаної з екологічною спрямованістю календарно-обрядових свят українців. Підсилення вербальної інформації музично-хореографічними і предметно-перетворювальними засобами художньої виразності.</p>	<p>Реалізується методична схема: «Я досліджую світ» - «Дизайн і технології» - музика - хореографія. Пріоритетність інформаційних засобів: етнографічних текстів, міфів, легенд, казок, орнаментальних символів: (знарядь праці, предметів праці і побуту).</p>	<p>Вербально-позитивне ставлення до інформації етнографічного змісту з опорою на предмет «Я досліджую світ»: з окремих трудових традицій і звичаїв; з окремих циклів традицій і звичаїв; з повного річного циклу трудових традицій і звичаїв. Вербально-позитивне ставлення до інтегрованих занять «Я досліджую світ», «Дизайн і технології», музики і хореографії.</p>
<i>Творчо-діяльнісний компонент</i>		

<p>Стимулювання творчої активності в декоративно-прикладній діяльності з елементами календарно-обрядових свят.</p> <p>Підсилення предметно-перетворюючої діяльності народознавчого змісту музично-хореографічними і словесно-інформаційними засобами.</p>	<p>Реалізується методична схема: «Дизайн і технології» - музика - хореографія – «Я досліджую світ»</p> <p>Пріоритетність проектних та технологічних дій: виготовлення народних іграшок, декорацій до свят, атрибутів свят (вінків, дідухів, писанок, жайворонків тощо.).</p>	<p>Творчо-діяльнісне ставлення декоративно-прикладної діяльності з елементами календарно - обрядових традицій і звичаїв українців</p> <p>Позитивно-поведінкове ставлення (в рухах і діях, сенсомоториці) до інтегрованих занять «Дизайн і технології», «Я досліджую світ» музики і хореографії</p>
---	--	--

етнографічними текстами, легендами, казками, орнаментальними символами тощо.

Головними принципами формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу визначаємо: природовідповідності, етнізації, культуровідповідності, гуманізму, демократизму, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, зв'язку з життям, систематичності педагогічного впливу, творчого ставлення до дійсності, вибору життєвого оптимізму, єдності людини з природою.

Реалізація творчо-діяльнісної складової естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу відбувається завдяки декоративно-прикладній діяльності, яка відображає характер творчого учня, його поведінковий компонент.

Отже, інтеграція змісту курсів «Дизайн і технології», «Мистецтво», «Я досліджую світ» може забезпечувати повноцінний вплив на емоційно-ціннісний, когнітивний, мотиваційний, творчо-діяльнісний компоненти структури естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу. Тематика інтегрованих уроків, орієнтованих на формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу представлена у додатку Е.

За важливе визначаємо питання створення дидактичного забезпечення, необхідного для ефективного формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів, що охоплює наступні напрями педагогічної діяльності вчителя:

- зміст навчальної предметно-перетворювальної діяльності молодших школярів збагачувати інформацією про традиції, народною обрядовістю й звичаєвістю;
- використовувати засоби фольклору задля моральної та психологічної підготовки учнів до сприймання та розуміння традицій та звичаїв українців;
- організовувати народні дитячі ігри з урахуванням сезонності та календарної обрядовості;
- ознайомлювати з українською дитячою іграшкою як еталонним зразком втілення звичаєвості й традиційності українців;
- залучати учнів до суспільно-корисної праці і продуктивної праці в повсякденному житті.

2.3.2. Використання системи методів та засобів, орієнтованих на формування естетично-ціннісного ставлення учнів до традицій українського народу у декоративно-прикладній діяльності.

На основі аналізу праць Н.Бібік, Н.Карповець, В.Киричок, С.Мишанича, В.Наулко, А.Пономарьова, В.Постового, Ю.Руденка, Н.Скутіна, М.Стельмаховича, М.Стрункої, К.Чорної та інших дослідників нами були визначені: форми, методи та засоби формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу.

Визначення методів формування естетично-ціннісного молодших школярів до традицій українського народу базується на головних поняттях педагогіки – навчанні й вихованні. О. Рудницька, зазначала, що «виховання так чи інакше включає елементи навчання, а організація навчання передбачає виховну спрямованість» (Рудницька О., 2005). Вчена доводить «важливість

створення таких педагогічних ситуацій, які дають учням можливість не тільки отримати необхідні знання, але й особистісно пережити навчальний матеріал, виробити своє ставлення до нього і закріпити у процесі виконання спеціальних вправ» (Рудницька О., 2005). Формування естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу можливе за умови організації взаємопов'язаних процесів навчання та виховання.

Методи виховання – це сукупність прийомів, що впливають на психіку учня відповідно до заданої мети, це усне слово, наука, мистецтво, музика, спорт, засоби масової інформації і ін., з їх допомогою вчитель формує і розвиває відчуття, мотиви, якості, ставлення.

Серед методів естетичного можна виділити три групи: 1) забезпечення естетичного сприймання (демонстрація, аналіз, повторне сприйняття); 2) практичного навчання (показ, пояснення, вправи); 3) художньо-творчої діяльності (обґрунтування задуму, виконання творчих завдань, критичний аналіз результату роботи).

Освітні методи охоплюють систему способів діяльності вчителя та учнів, сукупність прийомів, спрямованих на досягнення поставленої мети, засвоєння теоретичного матеріалу та формування способів художньої предметно-перетворювальної діяльності.

С. Коновець зазначає, що «освітньою методикою образотворчого мистецтва в початкових класах передбачається використання більшості загальновідомих словесних (розповідь, пояснення, коментар, доповнення, бесіда, колективне обговорення), практичних (навчальний рисунок, інструктаж, ігрові вправи, демонстрування послідовності виконання практичних завдань та прийомів володіння різними художніми техніками) та наочних (аудіовізуальні, зображувальні, ілюстративні, репродуктивні) методів навчання» (Коновець С., 2000).

Формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу може відбуватися за умови впровадження наступної системи методів:

– наочні (ілюстративні, демонстрація творів декоративно-прикладного мистецтва, технік та прийомів використання інструментів та матеріалів, мультимедійна презентація; слайд-шоу зразків творів декоративно-прикладного мистецтва), що спрямовані на емоційне сприймання традицій українського народу, опанування художніми та технологічними вміннями;

– мотиваційно-стимулюючі («інтрига», словесне «зображення», створення позитивного естетичного враження), що сприяють створенню емоційної ситуації на уроці, стимулюють бажання в учнів до естетичного перетворення предметів навколишньої дійсності;

– словесно-наочні (організації активного спостереження традицій українського народу; бесіда за зразками творів декоративно-прикладного мистецтва для забезпечення усвідомленого сприймання; використання вікторин, комп'ютерних тестів на визначення уявлень про види декоративно-прикладного мистецтва), що спрямовані на актуалізацію раніше набутого емоційного досвіду, активізацію естетичних емоцій і сприяють розвитку здатності естетично оцінювати традиційність та звичаєвість українського народу;

– проблемно-пошукові (евристичний діалог, дискусія, дослідницький), що спонукають учнів проведення аналогій, до спостереження, до розуміння традицій українського народу;

– художньо-творчі методи, які спрямовані на організацію практичної художньо-технологічної діяльності учнів, їхню самореалізацію у різних видах декоративно-прикладного мистецтва;

– ігрові (інсценізація, драматизація з використанням саморобних декорацій, рухів, музичного супроводу, вербально-художніх текстів, художньо-технологічних дій у процесі ігрової дизайн-діяльності), які органічно пов'язані з відтворенням традицій та звичаїв українського народу, особливо на тлі музики та інсценізації.

На основі ігор-драматизацій та сюжетно-рольових ігор забезпечується можливість для проявів музично-ігрових інсценізацій, ритуалів, традицій і

звичаїв українського народу. Саме тому важливим є використання традицій і звичаїв у ігровій формі на уроках «образотворчого мистецтва» та «дизайну і технологій».

Педагогічна доцільність змісту сама по собі не досягається без взаємозв'язку з оптимальною організаційною формою його реалізації. У художній предметно-перетворювальній діяльності молодші школярі спілкуються через мистецтво, у трудових традиціях і звичаях дорослі також спілкуються через мистецтво під час виконання ритуальних трудових дій. Ми прийшли висновку, що завдяки праці й спілкуванню, через мистецтво забезпечується позитивний виховний вплив на особистість.

Коллективні форми спілкування в процесі художньої предметно-перетворювальної діяльності через мистецьку символіку забезпечують потреби учнів в образному, художньому пізнанні довкілля. Поєднання праці та гри, обрядів і трудових процесів, колективних форм виконання ритуальних дій виділяють як ефективні дидактичні умови формування в молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій і звичаїв українського народу в процесі декоративно-прикладної діяльності.

Предметно-перетворювальна діяльність з різними інструментами та матеріалами, яка відображає специфіку українських традицій, народних ремесел активізують систему «око-задум-рука», та забезпечують цим єдність думки, почуття і дії.

У декоративно-прикладній діяльності з традиціями і звичаями українського народу органічно поєднуються мотиваційна й операційно-технічна сфери особистості (праця і спілкування).

Знайомство з виробами декоративно-прикладного мистецтва В. Григоренко розділяє на декілька етапів: «1) знайомство з культурою українського народу, історією народної творчості; 2) виготовлення виробів, які пов'язані з народною культурою українців; 3) складання плану роботи над створенням виробів за власним задумом.

Важливими також визначаємо рекомендації науковців про використання форм позакласної і позашкільної роботи в процесі декоративно-прикладної діяльності молодших школярів, які поєднують українську традиційність і звичаєвість з віковими можливостями та потребами дітей.

Засобами, які допомагають формувати естетично-ціннісне ставлення учнів до традицій українського народу на заняттях декоративно-прикладного мистецтва є: «природні засоби (всі натуральні об'єкти); текстові засоби (поезія, казки, історії, фольклор, які стимулюють пізнавальний інтерес учнів до культури українців, їх традицій, до мистецтва); ілюстративні засоби (художні, графічні, схематичні, технологічні карти); технічні засоби (мультимедійна дошка, аудіо- і відеозаписи, комп'ютерні програми)» (Григоренко В., 2017).

2.3.3. Створення предметного середовища розвитку молодшого школяра атрибутами календарно-обрядових свят українського народу

Окрім змістового, організаційного і методичного компонентів структури формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу, варто взяти до уваги й компонент створення сприятливого освітнього середовища для молодших школярів.

У науковій літературі поняття «освітнє середовище» визначається як «сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що вможливує саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу дитини» (Каташов А., 2001).

Освітнє середовище об'єднує матеріальне та соціально-культурне оточення школяра.

В. Гриньова слушно зазначає, що лише в «культурному середовищі можуть сформуватися фахівці, здатні вільно і широко мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство взагалі й школа зокрема» (Гриньова В., 2001).

Для створення сприятливого освітнього середовища варто забезпечити наступні заходи:

а) вивчення педагогічного світового й вітчизняного досвіду організації декоративно-прикладної діяльності учнів початкової школи;

б) впровадження у освітній процес передових інтерактивних технологій, сучасних педагогічних методик (метод проектів, ігрові методи, технологія розвитку критичного мислення, інформаційно-комунікаційні технології, технологія «портфоліо тощо»), які сприяють розвиткові образного та логічного мислення, реалізації творчого потенціалу й самовираження учнів;

в) забезпечення навчально-методичного забезпечення, що включає інформаційні ресурси, комп'ютерні засоби навчання;

г) створення вчителем особливої позитивної аури уроків, з огляду на творчий характер декоративно-прикладної діяльності, що оптимізує розвиток здатності молодших школярів до художнього відчуття (кольору, форми, оздоблення, фактури тощо), спрямовує учнів на пошук і засвоєння нової інформації, оволодіння необхідними практичними вміннями.

Вагомий вплив на учнів має також предметне оточення, де вони живуть, навчаються й відпочивають. На думку Мовчан В., «це позначається на розвитку морального ставлення людини до суспільства, іншої людини, праці; формує потребу сприймати й переживати естетичні цінності, самому створювати їх у предметному середовищі; розвиває здатність бачити красу форм, колірної гармонії, пропорційності величин, природної і створюваної руками людини композиції у предметному оточенні; формує художній смак, сприяє позитивному настрою студентів, посилює бажання жити і працювати за законами краси» (Мовчан В., 2016). Водночас науковець зазначає, що «будь-яке бездоганно організоване предметне середовище буде «мертвим» без головної дійової особи у процесі виховання – творчої особистості вчителя» (Мовчан В., 2016).

Учитель початкової школи має бути носієм національних традицій, уміло впроваджувати їх у життєдіяльність класу та українського суспільства в цілому. Процес формування естетично-ціннісного ставлення учнів до традицій українського народу неможливий без утвердження національних етнохудожніх

цінностей і виховання на цій основі естетичних ідеалів і смаків. Цілісність, функціональність, синкретичність, духовність народного декоративно-прикладного мистецтва – невичерпне джерело нових ідей для художніх проєктів молодших школярів, адже твори декоративно-ужиткового мистецтва є близькими й зрозумілими для дітей молодшого шкільного віку.

Предметно-розвивальне середовище, естетично оформлене атрибутикою календарно-обрядових свят українського народу, пробуджує емоційне ставлення до характеру українських традицій та звичаїв. Такий висновок підтверджений спеціально організованими науковими дослідженнями. «Лише на основі комплексного підходу до організації предметно-просторового середовища в школі, зазначає В. Кулененок, можна створити оптимальні умови для навчання учнів дизайну і технологій» (Кулененок В., 105).

Народні промисли тісно пов'язані зі святами календарно-обрядового змісту, якими учні можуть займатися спільно з дорослими в створених творчих освітніх осередках. Керамічні й деревообробні промисли, які так поширені в Україні, включають виготовлення таких іграшок, що називаються свищики. Ці іграшки несуть ритуальне значення «проганяли злих духів», «будили сонце від сну». Зберігаючи архетипи символічних українських іграшок на генетичному рівні, молодші школярі можуть бути залучені до прийомів формотворення, які характерні для первісної пластики створення іграшки. Виготовлення таких народних іграшок, декорацій до свят, святкових атрибутів (дідух, писанки, жайворонки, вінки тощо) у процесі декоративно-прикладної діяльності з урахуванням традиційних обрядових свят, ритуалів сприятиме формуванню естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій та звичаїв українського народу.

Інтегровану на основі кількох змістових ліній (ознайомлення з навколишнім світом, музика і хореографія, дизайн і технології) художню предметно-перетворювальну діяльність можна проводити не лише в умовах класної кімнати, а й в умовах живої природи, місцевих музеях народного побуту. Обряди і традиції українців осіннього і весняного

сільськогосподарських циклів співвідносяться з предметно-розвивальним середовищем живої природи і відповідає способу взаємодії типу «Людина – природа».

Середовище місцевих музеїв народного побуту, майстерень народних художників з декоративно-прикладного мистецтва ефективні для формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до народних ремесел, різних видів декоративного і вжиткового мистецтва. Зазначені умови предметно-розвивального середовища відносяться до типу «Людина-художній образ». Предметно пластичні дії в умовах природи і спеціально обладнаних інтер'єрах зумовлюють різні способи поведінки молодших школярів.

Для підвищення мотивації молодших школярів варто впроваджувати в освітній процес майстер-класи народних майстрів, які володіють різними видами й технологіями роботи з художніми матеріалами.

В освітньому середовищі, також вагому роль також буде відігравати система додаткових позааудиторних занять: участь у гуртках, відвідування художніх виставок, майстеркласах народних умільців для розвитку індивідуальних художніх здібностей, представлення власних художніх виробів на різних виставках у навчальному закладі, місті тощо. Позитивні враження, духовна насолода від таких занять спонукають до продуктивної проектно-художньої і творчої діяльності учнів у початковій школі.

Результативність формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу підвищується за використання наступних методичних засобів: римованих фізкультхвилинок у проміжку між предметно пластичними діями, римованих правил безпечної дії з інструментом, коментуванням ритмівками процесу виконання художніх дій. Для учнів зазначені методичні прийоми можна пов'язувати з реалізацією методичної схеми: дизайн і технології - музика і хореографія – «Я досліджую світ».

Такий підхід до створення освітнього середовища зумовлений особливостями «звичаєвої дидактики», яка народжена емпіричним досвідом

взаємодії людини з предметним довкіллям на екологічних і естетичних засадах, тобто, на засадах краси й доцільності.

Отже, визначені нами організаційно-педагогічні умови, а саме зміст традицій і звичаїв українського народу, організаційні форми його реалізації у початковій школі, сукупність методичних засобів і прийомів, предметно-розвивальне середовище, у якому здійснюється педагогічний виховний вплив, можуть бути ефективними у формуванні естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Висновки до розділу 2

У другому розділі відповідно до компонентів структури естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу розроблено критерії, показники та рівні, що характеризують сформованість естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу як різнобічний процес, що включає: прагнення до естетичного перетворення предметів навколишнього світу; інтерес до декоративно-прикладного мистецтва та декоративно-прикладної діяльності, як засобу відображення традицій українського народу – за мотиваційно критерієм; уявлення про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу; розуміння особливостей засобів виразності видів декоративно-прикладного мистецтва; уміння аналізувати об'єкти культурних надбань (традицій, звичаїв) та висловлювати судження щодо них з естетично-ціннісної позиції. – за когнітивним критерієм; здатність до самовираження у художній предметно-перетворювальній діяльності прояв своєї фантазії; участь у естетизації навколишньої дійсності; вміння естетично відображати традиції та звичаї українського народу засобами різних видів декоративно-прикладного мистецтва – за діяльнісно-творчим критерієм. здатність до емоційного відгуку на відомості про традиції українського народу; здатність естетично оцінювати традиції українського народу через

сприйняття витворів декоративно-прикладного мистецтва – за емоційно-ціннісним критерієм;

Визначено рівні сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу відповідних показників.

Здійснено підбір комплексу діагностичних методик для визначення стану сформованості естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу (методика П. Торренса, Дж. Гилфорда «Ескізи», модифіковані методики: опитувальник, анкета, бесіда, педагогічне спостереження, діагностичні завдання).

Проведено констатувальне дослідження рівнів сформованості у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу та визначено переважання середнього (47%) та низького (40%) рівнів досліджуваного феномену.

Дані констатувального дослідження зумовили необхідність визначення організаційно-педагогічних умов формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу в декоративно-прикладній діяльності, а саме:

- активізація естетичного сприймання та розуміння традицій українського народу на засадах інтеграції навчальних предметів у початковій школі;
- використання системи методів, засобів та форм, орієнтованих на формування естетично-ціннісного ставлення учнів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва;
- оформлення предметного середовища розвитку молодшого школяра атрибутами календарно-обрядових свят українського народу.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні теоретично розкрито підхід до вирішення проблеми формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні відповідних організаційно-педагогічних умов. Результати дослідження роботи засвідчили досягнення мети, ефективність розв'язання завдань і дали підстави для наступних висновків:

1. На основі аналізу наукових джерел та враховуючи вікові особливості дітей молодшого шкільного віку уточнено сутність поняття «естетично-ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу як багатогранну динамічну позицію, яка дає можливість виявляти інтелектуально-ціннісне ставлення до змісту традицій та звичаїв українського народу та проявляти художнє оформлення і образне відтворення явищ та предметів оточуючого довкілля на автентичній основі в процесі декоративно-прикладної діяльності. Обґрунтовано структуру означеного феномену, яка охоплює наступні компоненти: мотиваційний (проявляється через вподобання, інтереси молодших школярів у царині традицій та звичаїв українського народу); когнітивний (естетичні судження та уявлення, що полягають в обізнаності молодших школярів про традиції українського народу); творчо-діяльнісний (виявляється у здатності молодших школярів до самовираження у декоративно-прикладній діяльності); емоційно-ціннісний (про естетичні почуття, які описують здатність молодших школярів емоційно реагувати на цінності традицій українського народу).

2. Виявлено та схарактеризовано потенціал декоративно-прикладного мистецтва щодо формування у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу, що полягає в засвоєнні учнями національної культурної спадщини України, виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва, усвідомлення причетності кожного до

художніх традицій українського народу, формування навичок і прийомів роботи з різними матеріалами в різних техніках декоративно-прикладного мистецтва, розвиток творчих умінь, стимулювання творчої активності й стійкого інтересу до культури українського народу, потреби у створенні виробів з точки зору їх практичного використання та естетичної цінності. \

3. Визначено критерії та їх показники, що характеризують сформованість естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу, а саме: мотиваційний критерій (прагнення до естетичного перетворення предметів навколишнього світу; інтерес до декоративно-прикладного мистецтва та декоративно-прикладної діяльності, як засобу відображення традицій українського народу); когнітивний критерій (уявлення про види декоративно-прикладного мистецтва, як засоби відображення традицій українського народу; розуміння особливостей засобів виразності видів декоративно-прикладного мистецтва; уміння аналізувати об'єкти культурних надбань); діяльнісно-творчий критерій (здатність до самовираження у художній предметно-перетворювальній діяльності прояв своєї фантазії; участь у естетизації навколишньої дійсності; вміння естетично відображати традиції та звичаї українського народу засобами різних видів декоративно-прикладного мистецтва); емоційно-ціннісний критерій (здатність до емоційного відгуку на відомості про традиції українського народу; здатність естетично оцінювати традиції українського народу через сприйняття витворів декоративно-прикладного мистецтва).

Зазначені критерії та показники дали змогу визначити високий, середній та низький рівні сформованості естетично-ціннісне ставлення молодших школярів до традицій українського народу. Проведено констатувальне дослідження рівнів сформованості у молодших школярів естетично-ціннісного ставлення до традицій українського народу та визначено переважання середнього (47%) та низького (40%) рівнів за визначеними показниками.

4. Дані констатувального дослідження зумовили необхідність визначення організаційно-педагогічних умов формування естетично-ціннісного

ставлення молодших школярів до традицій українського народу в декоративно-прикладній діяльності, а саме: активізація естетичного сприймання та розуміння традицій українського народу на засадах інтеграції навчальних предметів у початковій школі; використання системи методів, засобів та форм, орієнтованих на формування естетично-ціннісного ставлення учнів до традицій українського народу засобами декоративно-прикладного мистецтва; оформлення предметного середовища розвитку молодшого школяра атрибутами календарно-обрядових свят українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник (2019р.). Отримано з:
<http://sum.in.ua/s/praghnennj>
2. Антонович Є. А. (1992). Декоративно прикладне мистецтво. Львів: Світ, 269 с.
3. Андрущенко, Т. (2007). Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку. дис.канд.пед. наук: 13.00.08. ПереяславХмельницький.
4. Аристова, Л. (2008). Формування у старшокласників естетичного ставлення до мистецтва в процесі вивчення художньої культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ.
5. Афанасьєв, О. Б. (2005). Філософія. Одеса: Наука і техніка.
6. Бех, І. (2003). Виховання особистості у двох книгах. Книга друга: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ: Либідь.
7. Бех, І. Д. (2012). Акценти мистецької творчості та виховання особистості. Естетика і етика педагогічної дії Вип.3., 38-43.
8. Бібік Н.М. (1998) Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Монографія. Київ. 199 с.
9. Білан, В. (2015). До питання сутності та структури естетичного ставлення до праці. 3
https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/744/1/putanny%20stavlenny_stat ty.pdf.
10. Бованенко О. (2018) Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ.
11. Бондареко, В. В. (2011). Філософія інтеграції, монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра» ЗакДУ.

12. Бутенко В. Г. (2005) Художньо-естетична освіта молоді та шляхи її модернізації. Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. ст. Запоріжжя. 18–23.
13. Васильченко, Л. (2007). Формування основ духовності у молодших школярів у процесі навчання образотворчого мистецтва. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09. Харків.
14. Ващенко Г. (1994) Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихователів, молоді та батьків. Т.1. Полтава. 192 .
15. Власова, В. (2017). Інноваційний потенціал засобів образотворчого мистецтва у формуванні естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал. Київ. 46-51.
16. Воропай О. (1993). Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ: Оберіг, 589 с .
17. Гайдамака, О. (2016). Поліхудожнє виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу. дисертація . Київ.
18. Ганнусенко Н.І. (2004) Етнохудожнє виховання школярів у позаурочний час: Київ, 2004. 93 с.
19. Гарбузенко Л.В. (2001) Формування естетичної культури майбутніх учителів початкових класів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ.
20. Гончаренко, С. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь.
21. Григоренко В. Є. (2017) Формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва, дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ.
22. Григоренко, В. (2017). Формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02. Київ.

- 23.Гринчишин, Д. К. (1996). Словник-довідник з культури української мови. Львів: Фенікс.
- 24.Гриценко І. В. (2002). Формування естетичного досвіду молодших школярів у процесі художнього діалогу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Херсон,
- 25.Грушевський М. (1991). Історія України – Руси. В 11т. Т.1. Київ: Наук. думка, 735 с.
- 26.Гулей О. В. (2010) Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посіб. Суми, 152 с.
- 27.Гурська А.С. (2003) Мова та граматики українського орнаменту: Навч. посіб. Київ: «Альтернативи», 136 с.
- 28.Гуцан Л. А. (2005) Виховання у молодших школярів позитивного ставлення до традицій і звичаїв українського народу у процесі художньо-трудової діяльності: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Київ.
- 29.Гуцан Л.А. (2004) Автентична основа трудового виховання молодших школярів. Початкова школа № 7. С.53-55.
- 30.Державний стандарт початкової освіти. (2018 р.). <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
- 31.Джола, Д. Щ. (1998). Теорія і методика естетичного виховання школярів. Київ: Інститут змісту і методів навчання МО України. Київ.
- 32.Декоративно-ужиткове мистецтво : словник. (2000) Я. П. Запаско, І. В. Голод, В. І. Білик та ін. Львів. Т. 2. Л. – Я. 400 с
- 33.Дроб'язко П.І. (1997) Українська національна школа: витоки і сучасність. Київ: Академія, 1997.
- 34.Духнович О. В. (1967) Твори: в 4-х т. Пряшев. Т. 2: Словацьке пед. вид-во в Братиславі.733 с.
- 35.Зайченко, І. В. (2010) Історія педагогіки : навч. посіб. : у 2 кн. / Київ : Слово.

- 36.Замашна, С. (2005). Виховання естетичного ставлення старшокласників до творів мистецтва української діаспори. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Київ.
- 37.Зязюн, І. К. (1997). Педагогічна майстерність: підручник. Київ: Вища школа.
- 38.Зязюн, І. Р. (2005). Професійно-художня освіта України : зб. наук. пр. Естетична регуляція ціннісної свідомості, (сс. 3-15). Київ; Черкаси
- 39.Іванчук, М. Г. (2005). Психолого-педагогічні основи виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання. автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 – пед. та вікова психологія. Київ: Нац. пед.. ун-т ім. М. П. Драгоманова.
- 40.Ілвін К. (1992) Історія українського орнаменту // Образотворче мистецтво. №4. С.17-18.
- 41.Каташов А. І. (2001) Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Луганськ: пед. ун-т ім. Т. Шевченка.\
- 42.Килимник С. (1994) Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Київ: Обереги.
- 43.Ковальов О. (1997). Методика викладання декоративного мистецтва у початковій школі. Суми: «Мрія-ЛТД», 204 с.
- 44.Ковальчук О. (1992) Українське народознавство. Київ: Освіта, 176 с.
- 45.Кононенко П. (1994) Українознавство. Київ: Заповіт, 320 с.
- 46.Концепція “Нова українська школа”. (2019). Отримано з Book FINAL-CS6-UPD: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola_compressed.pdf
- 47.Король, Л. Д. (2010). Діагностика формування національного характеру у студентів. Проблеми сучасної психології, 21-23.
- 48.Кусайкина, Н. Ц., (2008). Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів. Харків: Вид. дім «Школа».

49. Левчук, Л. П. (2010). Естетика. Київ: Центр учбової літератури.
50. Луцан Н. І. (2010). Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну : навчальний посібник Київ: Слово, 170 с.
51. Максименко, С. З. (2000). Загальна психологія : підруч. для студентів вищ. навч. закл. Київ: Форум.
52. Масол, Л. М. (2006). Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів. Харків: Веста: Видавництво «Ранон».
53. Матюхіна, О. С. (2004). Словник філософських термінів. Київ: НАУ.
54. Мовчан В.І., (2016) Роль освітнього середовища в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до художньо-проектної діяльності учнів матеріали круглого столу. Матеріали круглого столу: Сучасні технології соціально-педагогічних досліджень, 126 с.
55. Мовчан, В. (2011). Естетика : навчальний посібник для вузів . Київ: Знання.
56. Найден О. (1994) Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образ. своєрідність. Функціонал. можливості. Київ: Арттек, 255с.
57. Ошурко С. (2009) Декоративно-прикладне мистецтво на уроках трудового навчання у другій половині ХХ століття. Наукові записки. Серія: Педагогіка. № 1. С. 137-141.
58. Падалка Г. М. (2008). Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України.
59. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. Київ: Рута, 2001. 320 с.
60. Рудницька, О. (2005). Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
61. Савченко, О. (2012). Дидактика початкової школи: підруч. для студентів пед. факультетів. Київ: Генеза.
62. Сапіга В. (1993) Українські народні свята та звичаї. Київ: Знання, 1993. 112 с.

- 63.Сковорода Г. С. (1973) Повні зібрання: у 2-х т. Т. 1. Київ: Наук. думка, 531 с.
- 64.Скрипченко, О. В. (2001). Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Просвіта.
- 65.Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / за ред. Кузмінського А. І. – Черкаси. 2002. 112 с.
- 66.Сотська, Г. (2014). Словник мистецьких термінів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка.
- 67.Сотська, Г. (2014). Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах. Київ: Ін-т обдарованої дитини.
- 68.Стельмахович М.Г. (1997) Українська народна педагогіка: навчальний посібник. Київ: 233 с.
- 69.Сухомлинська О.В. (1994) Етнопедагогіка – засіб полікультурного виховання. Укр. оглядач. Аналітична газета. № 8. С.2-4.
- 70.Сухомлинський В. О. (1977) Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ. 670 с.
- 71.Тименко В. П. (2009) Методика трудового навчання: технічної і художньої праці. Теоретичні засади і емпіричний досвід початкової дизайн-освіти : метод. посіб. Київ: Інформ. системи. 332 с.
- 72.Тимофієнко Ю.В., Кузьменко В.В. (2000) Українська народна педагогіка і проблеми естетичного виховання шкільної молоді: Навч. посіб. Херсон. 2000. 63 с.
- 73.Ушинський, К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Київ, 1983.
- 74.Шевнюк, О. (2013). Словник термінів образотворчого мистецтва: Навч. посібн. . Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова
- 75.Шинкарук, В. (2002). Філософський словник. Київ: Головна редакція УРЕ.

76. Янковська, І. (2011). Методика формування у молодших школярів уміння організовувати художньої діяльності на уроках образотворчого мистецтва. автореферат дис. 13.00.02 – теорія та методика навчання (образотворче мистецтво). Київ.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест П. Торренса «Закінчи малюнок»

Мета: визначення рівнів розвитку уяви, фантазії.

Клас _____

Час на виконання – 10 хвилин.

Завдання:

- Домалюй до фігур, що незакінчені додаткові лінії.
- Спробуй придумати таку картинку або історію, яку ніхто інший не зможе вгадати.
- Придумай цікаву назву для кожної картинки і підпишіть її.

 1. _____	 2. _____
 3. _____	 4. _____
 5. _____	 6. _____
 7. _____	 8. _____
 9. _____	 10. _____

Додаток Б

Анкета виявлення стану обізнаності молодших школярів з народними традиціями, звичаями і обрядами

1. Чи знаєш ти, хто були твої прадіди, прапрадіди? (1 відповідь)
 - A. знаю, мені про це розповідали батьки
 - B. знаю тільки прадідів
 - C. я цим не цікавився
 - D. мені про це не розповідали

2. Чи подобаються тобі народні танці, пісні, обряди? (1 відповідь)
 - A. так, подобаються
 - B. люблю слухати радіо та телепередачі, присвячені народним пісням, танцям, обрядам
 - C. із захопленням беру участь у підготовці та виступах на вечорах народної творчості
 - D. не подобаються
 - E. твій варіант відповіді

3. Чи розумієш ти та знаєш, що таке сімейні традиції? (1 відповідь)
 - A. так, розумію та знаю, мені про це розповідали батьки
 - B. не розумію і не знаю

4. Чи розповідають вам під час уроків, на позакласних заняття, в гуртках, клубах про традиції, звичаї, обряди, свята українського народу? (1 відповідь)
 - A. так, розповідають тільки на уроках
 - B. розповідають у гуртках, клубах, на позакласних заняттях
 - C. не розповідають

5. Чи любиш ти святкувати свята зі своїм класом у школі? (1 відповідь)
 - A. так
 - B. не завжди
 - C. не люблю
 - D. твій варіант відповіді

6. Чи розумієш ти, що таке обряди, звичаї, традиції? (2 відповідь)
 - A. це весілля
 - B. це читання книжок
 - C. це малювання
 - D. це український танок
 - E. це святкування Нового року, колядування
 - F. це пригощання гостей
 - G. це гуляння на вулиці
 - H. твій варіант відповіді

7. Чи подобається тобі співати українські пісні, танцювати народні танці? (1 відповідь)

- A. так
- B. ні

8. Чи святкуєте ви вдома Великдень, як? (2 відповіді)

- A. фарбуємо яйця
- B. малюємо малюнки
- C. печемо паски
- D. читаємо книжки
- E. співаємо та танцюємо
- F. твій варіант відповіді

9. Чи подобається тобі одягати на свято народний костюм? (1 відповідь)

- A. так
- B. інколи
- C. ні

10. Які народні свята ти знаєш? (відкрите питання)

- A. твій варіант відповіді

11. Чи цікаво тобі дізнатися більше про народні свята, звичаї, обряди, традиції? (1 відповідь)

- A. так
- B. ні

12. Чи записався б ти після уроків на гурток, щоб дізнатися більше про народні звичаї, обряди, традиції? (1 відповідь)

- A. ні
- B. пішов би, якби батьки пустили
- C. пішов би обов'язково
- D. твій варіант відповіді

Дякуємо за допомогу

Додаток В

*Анкета виявлення
позитивного ставлення молодших школярів
до звичаїв і традицій українського народу*

1. Які народні іграшки ви знаєте? Якими народними іграшками ви гралися?
2. У яких шкільних святах ви брали участь протягом року? Яке свято вам найбільше запам'яталося?
3. У яких позашкільних святах ви брали участь протягом року? Яке позашкільне свято вам найбільше запам'яталося?
4. У яких святах ви брали участь разом з батьками протягом року? Яке свято, проведене разом з батьками, вам запам'яталося найбільше?
5. Які художні ігри або музичні твори ви знаєте? У яких художніх іграх з музики ви брали участь? Які музичні твори вмієте виконувати, які пісні? Яка художня гра з музики, музичний твір, пісня вам найбільше до вподоби? Чому? Назвіть пісенні, музичні твори або художні гри, пов'язані з працею.
6. Які художні ігри, танці з хореографії (танців) ви знаєте? У яких художніх іграх або танцях брали участь? Який танець або хореографічна гра вам найбільше до вподоби? Чому? Назвіть художні ігри, танці, пов'язані з працею.
7. Які художні літературні твори (вірші, казки, пісні, загадки, прислів'я, приказки, оповідання, п'єси) ви знаєте? Які літературні твори (вірші, казки, ...) ви виконували? Де і коли? Які літературні твори (вірші, казки) вам найбільше сподобались? Чому? Назвіть будь-які літературні твори (вірші, казки, пісні, загадки.....) про працю.
8. Які художні ігри з образотворчого мистецтва або картини художників ви знаєте? Які з них вам подобаються? Які твори з образотворчого мистецтва (живопису, ліплення, графіки) вам найбільше сподобались? Чому? Назвіть твори з образотворчого мистецтва (живопису, ліплення, графіки) ваші власні або інших художників, пов'язані з виконанням трудових дій.
9. Які теми з образотворчого мистецтва чи технологій вам найбільше сподобалися? Чому?
10. Які художні ігри з технологій, образотворчого мистецтва ви знаєте? У яких художніх іграх ви брали участь? Які з них вам найбільше сподобалися? Чому?
11. Які вироби з образотворчого мистецтва або технологій ви виготовляли самостійно? Які ваші вироби або вироби ваших друзів вам сподобались найбільше?
12. Назвіть традиції та звичаї українського народу, пов'язані з працею.

13. Що таке календарно-обрядові свята? Назвіть традиції і звичаї українського народу.
14. Розкажіть або проспівайте колядку, щедрівку, пісню про Зимового Миколая.
15. Розкажіть або проспівайте веснянку чи гаївку.
16. Розкажіть або проспівайте молитву.
17. Розкажіть казку «Ріпка», «Дідова дочка та бабина дочка», «Кирило Кожум'яка», «Телесик», «Котигорошко».
19. Розкажіть або проспівайте купальські пісні.
20. Скласти розповідь «Як зернина перетворилася на хлібину».

Додаток В*Перелік запитань анкети для молодших школярів*

1. Чи подобаються тобі твори декоративно-ужиткового мистецтва?
2. Що тобі подобається в творах декоративно-ужиткового мистецтва?
3. Які твори декоративно-ужиткового мистецтва тобі найбільше подобаються (витинанка, вишивка, плетені вироби, керамічні вироби, народна іграшка, писанка, килими тощо)?
4. Де ти бачив (-ла) такі вироби? А де ще їх можна побачити?
5. Як ти думаєш, хто створює предмети декоративно-ужиткового мистецтва?
6. Які вироби вони створюють (посуд, вбрання, меблі, іграшки)?
7. Що потрібно художникові для того, щоб створити предмети декоративно-ужиткового мистецтва? Обери інструменти і матеріали які необхідні майстрам в роботі (картинки з зображенням різних майстрів ДУМ і картинки з зображенням інструментів та матеріалів для праці майстрів).
8. Чим відрізняється мова творів декоративно-ужиткового мистецтва?
9. Чи любиш ти малювати візерунки, орнаменти?
10. Чи є у тебе вдома предмети декоративно-ужиткового мистецтва?
Назви їх.
11. Яких майстрів-ремесників ти знаєш?
12. Чи є у тебе улюблені митці?
13. Чи хотів (-ла) би ти стати майстром-ремесником? Обери яким (картинки з зображенням різних майстрів ДУМ). Чому?
14. Для чого художники створюють такі вироби?
15. Чи відвідуєш разом з батьками музеї, мистецькі галереї, ярмарки ремесників? Як часто?

Додаток Г*Картка спостереження за учнем*

Мета: визначення емоційно-чуттєвого рівня спостереження за об'єктами ДУМ молодшими школярами

Інструкція: щоденне спостереження відбувається у повсякденному житті, в ході якого фіксуються наступні її особливості:

- Чи звертає дитина самостійно увагу на об'єкти ДУМ у навколишньому середовищі? На які саме? Як часто?
- Чи здатна дитина спостерігати естетично цінний об'єкт без допомоги педагога?
- Чи довго дитина спостерігає об'єкт ДУМ?
- Які використовує аналізатори під час спостереження за об'єктом ДУМ?
- Чи виникають естетичні емоції під час сприймання естетичного об'єкта (здивування, захоплення, радість)? Як емоції виявляються зовні (за допомогою жестів, міміки, вокалізацій, рухів, слів)?
- Чи прагне дитина привернути увагу з боку іншої людини до об'єкта, що справив на неї враження? Яким чином?
- Чи згадує дитина про об'єкт через деякий час? Чи є згадування емоційно забарвленими? Чи виявляє дитина бажання вдруге сприйняти об'єкт?

Додаток Д

Урок дизайну і технологій

Тема: Народне мистецтво витинанки. Витинанки прості і складені. Значення осі симетрії при створенні витинанки. Вазонова композиція.

Мета: продовжити знайомити учнів з одним із видів декоративно-прикладного мистецтва – витинанкою, видами витинанок; розвивати уяву та фантазію дітей, творчі здібності, естетичний смак, вміння логічно мислити та висловлювати власну думку; виховувати інтерес і любов до народного мистецтва, бережливе ставлення до навколишнього світу, культуру праці та любов до народних традицій.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: мультимедійна презентація, технологічна картка виготовлення виробу, шаблони для виготовлення вазонової композиції, кольоровий картон і папір, ножиці, підставка, клей, пензлик, серветки.

Клас: 4.

Хід уроку**1. Організація класу.****1.1. Привітання та представлення.****1.2. Перевірка готовності учнів до уроку.**

Для роботи вам знадобиться кольоровий картон і папір, олівець, ножиці, підставка, клей, пензлик і, звісно, не забувайте про активність. Якщо всім все зрозуміло, то можемо розпочинати.

2. Актуалізація опорних знань.**2.1. Усне фронтальне опитування.**

Для початку давайте пригадаємо:

- *Які види образотворчого мистецтва вам відомі?* (графіка, живопис, архітектура, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво)

- *Що таке декоративно-прикладне мистецтво?* (вид мистецтва, який використовується для прикрашування та оздоблення предметів вжитку та речей побуту)

- *Які види декоративно-прикладного мистецтва ви знаєте?* (вишивка, різьба, розпис)

3. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.**3.1. Розгадування загадки.**

Сьогодні ми з вами поговоримо про ще один вид декоративно-прикладного мистецтва, який, насправді, вам уже знайомий. Щоб дізнатися, що це за вид, вам необхідно розгадати загадку.

*Блищать у ножицях кружальця,
Приваблюють до себе пальці,
Ті пальчики талановиті,
Рухливі, дружні, працьовиті,
Вони охочі до складанок,
Умільці гарних... (витинанок)*

Так, ми сьогодні поговоримо про один з найдавніших видів декоративно-прикладного мистецтва – витинанки.

4. Сприймання та усвідомлення нового навчального матеріалу.

4.1. Розповідь з елементами бесіди з використанням мультимедійної презентації «Види витинанок».

Пам'ятаєте, як вперше ви познайомились з витинанками – цим стародавнім видом декоративно-ужиткового мистецтва, коли почали виготовляти сніжинки напередодні Нового року? Ви дивувались, як ножицями зі звичайного паперу можна вирізати чудові зірочки найрізноманітнішої форми. Сама назва «витинанки» видавалася незвичною, адже ми звикли до слова «вирізати», а не «витинати». Та поступово ваші знання збагачувалися, і тепер ви знаєте, що таке витинанки.

- *Отож, пригадайте, що це таке?* (витинанки - це сюжетні та орнаментальні прикраси житла, витяті ножицями або вирізані ножом з паперу)

- *А чи пам'ятаєте ви, скільки разів складається папір при виготовленні витинанок?* (папір при виготовленні витинанок можна скласти вдвоє, вчетверо, увосьмеро і т. д.)

Витинанки – це один із видів українського декоративного мистецтва, що має глибокі та багаті традиції. Перші витинанки виготовляли зі шкіри, вони датуються V ст. до н. е., ними прикрашали одяг, речі.

Виготовляли витинанки перед зимовими або весняними святами, коли за звичаєм білили стіни і поновлювали внутрішнє оздоблення хат. Залежно від призначення витинанки були від 4 - 6 до 40 см: маленькі – наклеювали на вікна, рами, великі – розміщували на стінах, грубі, печі, де вони утворювали орнаментальні композиції. Часто витинанки доповнювали розписом, і тоді вони перетворювалися на цілі жанрові сцени.

Витинанки приурочувались до основних подій у житті селянина, і кожній відповідала певна традиційна композиція. До жнив вирізали і клеїли врожайну, на заручини – завітчану, яку потім змінювали на весільну. І тепер перед Новим роком у школах, вітринах магазинів можна побачити новорічні витинанки. Мов білі сніжинки, вкривають вони своїм мереживом вікна, створюючи враження зимової заметілі.

За технологічними прийомами виготовлення та художніми особливостями витинанки поділяють на ажурні (зображення проглядаються у прорізах) і силуетні (зображення виступає плямою); прості (виготовлені з одного аркуша паперу); та складні (аплікативні: їх вирізають і складають із декількох аркушів паперу й тому вони часто багатокольорові).

Характерні особливості витинанки – симетрія, стилізованість, багатство орнаментики.

4.2. Аналіз виробів відомих майстрів.

Оскільки сьогодні ми з вами будемо виготовляти витинанку, пропоную вам розглянути виріб чернівецького майстра Василя Мельника.

В. Мельник. «Дерево життя»

Розгляньте витинанку «Дерево життя».

- Що зображує дана витинанка? (дерево, птахів, озеро)
- З якого матеріалу виготовлена? (з паперу)
- Де розташована витинанка? (посередині)
- Який орнамент застосував автор? (здебільшого рослинний з елементами тваринного (птахи))
 - З яких елементів складається? (Стовбур, гілки, листя, квіти, птахи, озеро)
 - Ажурна чи силуетна витинанка? (ажурна з елементами силуетної (птахи, озеро))
 - Проста чи складна? (складна)
 - По чому це видно? (вирізана та складена з декількох аркушів паперу, використано багато кольорів)
 - Чи є вісь симетрії? (так, витинанка симетрична)
 - Як ви це дізналися? (якщо подумки зігнути навпіл витинанку, то ці частини збігатимуться, одна половина – дзеркальне відображення іншої)
 - Які кольори використав майстер? (червоний, синій, блакитний, зелений, рожевий, жовтий)
 - Якого кольору фон витинанки? (білого)
 - Які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте слово «дерево»? (плодові дерева, дикорослі, родовідне дерево)

Дерево притаманне мистецтву багатьох народів і часто зображується у вигляді «вазона». «Дерево життя» або «вазон» це символ родини, роду, часу, символ росту і вічного оновлення. Саме дерево складається з трьох частин: верхня (крона) символізує небесний світ, сферу богів, душ, померлих предків, середня (стовбур) – земний світ, життя людей і всього живого, а нижня частина – це коріння, основа і початок світу. Горщик або ваза символізує землю, певне місце, на якому росте дерево. Люди вважали, що символи і узори є магічними і оберігають від лиха і хвороб. Саме тому мотив «дерева життя» можна зустріти

ще й в орнаменті вишитих і тканих рушників, килимів, писанок, розписі посуду і в оздобленні одягу. [30]

4.3. Аналіз зразка готового виробу.

Ми з вами будемо виготовляти трохи іншу витинанку. Гляньте на зразок виробу.

- Що зображено на цій витинанці? (вазонова композиція)
- З яких елементів складається? (квітка, стовбур, листя, горщик)
- Де розташована витинанка? (посередині)
- Який орнамент застосовується? (рослинний)
- Ажурна чи силуетна витинанка? (ажурна)
- Проста чи складна? (проста)
- По чому це видно? (виготовлена з одного аркуша паперу)
- Чи є вісь симетрії? (так, витинанка симетрична)
- Якого кольору фон? (коричневого)
- А сама витинанка? (жовтого)
- Які матеріали при виготовленні я використовувала? (кольоровий папір і картон)
- Які інструменти необхідні будуть для роботи? (ножиці, клей, пензлик, підставка)

4.4. Пояснення послідовності виготовлення виробу.

Для того, щоб виготовити витинанку:

- 1) Візьміть аркуш кольорового паперу і зігніть його навпіл (якщо папір кольоровий лише з однієї сторони, то кольоровою стороною всередину).
- 2) Прикладіть підготовлений вами шаблон так, щоб він торкався лінії згину паперу.
- 3) Обведіть олівцем шаблон по контуру.
- 4) Акуратно виріжте (починаємо вирізати знизу вгору).
- 5) Розгорніть та подивіться, яку ви отримали квітку.
- 6) Як ви бачите, в моїй готовій витинанці, видніються також і прорізи у вигляді своєрідної корони, прожилки на листочках. Зараз складіть знову квіточку навпіл і подумайте, що б хотіли зобразити ви. На цьому етапі ви можете проявити свою фантазію та вирізати елементи, які вам подобаються, або ж повторити мою витинанку.
- 7) Приклейте квітку на картон, щоб вона зберігалась якомога довше.

5. Практична робота учнів.

5.1. Інструктаж з техніки безпеки. Гра «Так чи ні».

Серед інструментів і матеріалів є такий, яким потрібно користуватися дуже обережно.

Це – ножиці. Тож давайте пригадаємо правила безпечної поведінки з ножицями під час гри «так або ні»:

- *Ножиці для ручної праці повинні мати округлені кінці.* ТАК
- *Кладемо ножиці так, щоб вони не виступали за край парти.* ТАК
- *Ножиці мають бути тупими та зі слабким кріпленням.* НІ
- *Під час різання ножиці повинні бути направлені вперед, а не вгору.* ТАК
- *Під час роботи тримай пальці так, щоб вони були біля гострого леза.* НІ
- *Не розмахуй ножицями, під час різання.* ТАК
- *Передавай ножиці тільки у відкритому вигляді, лезами вперед.* НІ
- *Після роботи ножиці тримай складеними, бажано у чохлах.* ТАК

Пригадайте, як необхідно користуватись клеєм:

- 1) Під час роботи використовувати тільки клей ПВА.
- 2) Зберігати клей в закритому вигляді.
- 3) Для нанесення клею на виріб потрібно користуватися пензликом, після роботи пензлик промити теплою водою.
- 4) При попаданні клею на шкіру, її промивають водою з милом.
- 5) Якщо клей потрапив в очі, потрібно промити очі чистою водою та звернутись до лікаря.

5.2. Самостійна робота учнів.

6. Підсумок уроку.

6.1. Вправа «Мікрофон».

- *Що ми сьогодні робили на уроці?* (виготовляли витинанку)
- *Що таке витинанки?* (сюжетні та орнаментальні прикраси житла, витяті ножицями або вирізані ножом з паперу, при цьому папір складається вдвоє, вчетверо, увосьмеро і т. д.)
- *З якою метою вони колись створювалися?* (для оздоблення будинків, предметів побуту)
- *Які бувають витинанки?* (ажурні та силуетні; прості та складні)
- *Які орнаменти зустрічаються у витинанках?* (рослинний, геометричний, фігурки птахів, тварин)
- *Що символізує «дерево життя» або ж «вазонова композиція»?* (символ роду, росту, вічного оновлення)

6.2. Словесне оцінювання робіт учнів.

6.3. Виставка кращих робіт учнів.

6.4. Прибирання робочих місць.

Додаток Е

Тематика інтегрованих уроків, орієнтованих на формування естетично-ціннісного ставлення молодших школярів до традицій українського народу

Теми	«Я досліджую світ»	«Мистецтво»	«Дизайн і технології»
«Із неба в український край Іде зимовий Миколай». Художнє оформлення новорічного та різдвяного інтер'єрів.	Грудень Ознайомлення учнів зі змістом народних свят: Днем святого Миколая, Нового року, Різдва Христового тощо. Зустріч з представниками старших поколінь, їхні спогади про святкування цих свят.	Ознайомлення з колядками, щедрівками, віншуваннями за мотивами новорічних різдвяних свят. „Ой хто, хто Миколая любить	«Наш Миколай несе у клунку із подарунками пакунки». Ознайомлення з образом Миколая. Виготовлення і дарування «миколайчиків», звичаєвих атрибутів, новорічних прикрас.
Благодатний, неповторний сільський побут рукотворний. Твори пластичних мистецтв у культурі традиційного побуту українців.	Родина, рідня, рід. Домівка - найрідніше місце на землі.	Порівняння декількох народних творів різних жанрів. „Гопак”, „Козачок”. Прозивалки: „	„Ми для радості, для свята будемо хату будувати”. Виготовлення найпростішого макету хати з елементами українського етнодизайну
«Є творіння незвичайні у етнічному дизайні». Технічні знаряддя праці у етнічному дизайні.	Народні майстри твого краю. Український національний одяг.	Декорування музично ігрових інсценізацій, імітація праці коваля, гончара.	«Прикрашаємо до свята Власний одяг і кімнати». Конструювання і макетування народного іграшкового одягу свого регіону
Ми рекламуємо для світу край рідний «Україноцвіту». Орнаментальні мотиви як	«Твоя вербова Україна». Народна українська символіка. Державні	Синтетичні мистецтва: Імпровізація свят вербної неділі, відтворення емоційного стану	На серветці, на тканині Квітне льон ,як небо синє. Імітація художнього

<p><i>художні знаки візуальної інформації.</i></p>	<p>символи України .</p>	<p>та настрою у весняних іграх. «Весняночка-паняночка де ти зимувала», «Ой вітре, вітроньку»</p>	<p>оформлення хати макетами побутових речей. (серветок, рушників, скатертин).</p>
<p><i>Творять діти свято цвіту – веселково, розмаїто”. Передача художніми засобами весняно-цвіття. Виготовлення декорацій для традиційних календарно - обрядових свят, зустрічі весни.</i></p>	<p>Весняні свята. Великдень, свято Матері. Традиції українського народу у відзначенні цих свят.</p>	<p>Виконання веснянок, гаївок, поспівок, з ускладненими інтонаціями. «Огірочки», «Налетіли журавлі», «Ластівки».</p>	<p>Незвичайний день сьогодні .День святковий, Великодній. Образи природи у писанкарстві. Різновиди технік писанкарства.</p>
<p><i>Оживають і ліс, і море - ми світ фауни утворим. Світ істот як об’єкт персоніфікації Використання образів тварин у народних обрядах та іграх</i></p>	<p>Різноманітність тварин у природі (звірі, птахи, комахи). Їх міфологічне значення в українському етносі (бджола, вуж, павук, миша, кажан та інші).</p>	<p>Виконання різдвяно-новорічних театралізованих обрядів у вигляді «Вертепу», народних ігор.</p>	<p>«Україну вранці-рано Будить півника сопрано». Стилзація форм живих істот у народних іграшках. Ознайомлення з самобутньою яскравою народною іграшкою, що містить нескінченний потенціал людської фантазії. Казковий світ тварин (дерев’яні,</p>

			глиняні, сирні, паперові іграшки та іграшки з соломи, рогози та з тканини).
--	--	--	---